

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าตำรา เอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้ในการกำหนดกรอบแนวคิดในการดำเนินงานและสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร
2. องค์ประกอบของหลักสูตร
3. รูปแบบของหลักสูตร
4. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
5. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
6. การบริหารหลักสูตร รัราชภัฏมหาสารคาม
7. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร
8. การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น
9. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540
10. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
12. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร

หลักสูตรมีความหมายต่าง ๆ กันทั้งที่เป็นความหมายในแนวแคบและความหมายในแนวกว้าง ซึ่งพอจะประมวลคำนิยามของหลักสูตรที่นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

Bobbitt ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ รายการของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเด็กและเยาวชนจะต้องกระทำและประสบเพื่อพัฒนาความสามารถของตนในอันที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้ดีและเหมาะสมสำหรับการดำรงชีวิตในวัยผู้ใหญ่ (สังัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Bobbitt. 1918)

Caswell and Campbell ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์หรือกิจกรรมทั้งหลายที่สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียน (ธวัชชัย ชัยจิรฉายากุล. 2535 : 567 ; อ้างอิงมาจาก Caswell and Campbell. 1935)

Pheonix ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ เนื้อหาวิชาที่จัดให้เด็กได้เรียน (วิชัย ดิสสระ. 2535 : 11 ; อ้างอิงมาจาก Pheonix. 1958)

Alexander ได้ให้นิยามของหลักสูตรไว้ว่า เป็นความพยายามทั้งหมดของโรงเรียนที่ทำให้บังเกิดผลที่ต้องการ (ธีรยุทธ เสนียังศ์ ณ อุทยา. 2543 : 202 ; อ้างอิงมาจาก Alexander. 1961)

Taba ได้ให้นิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นวิธีการเตรียมเยาวชนให้มีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสมาชิกที่มีความสามารถในการสร้างผลผลิตให้แก่สังคมเรา (สังัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Taba. 1962)

Mackenzie ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ ความเกี่ยวข้องระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนจัดเตรียมไว้ในด้านต่าง ๆ (สังัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Mackenzie. 1964)

Trump and Miller ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ กิจกรรมการเรียนการสอนต่าง ๆ ที่โรงเรียนเตรียมการและจัดไว้ให้แก่ผู้เรียน (สังัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Trump and Miller. 1968)

Lavatelli, Moore and Kalsounis ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ การเรียน และประสบการณ์สำหรับผู้เรียนที่โรงเรียนได้วางแผนไว้เป็นเรื่อง ๆ เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ของการศึกษา (สังัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Lavatelli, Moore and Kalsounis. 1972)

Lewis and Miel ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่าเป็น เชื้อของความตั้งใจเกี่ยวกับโอกาสในการจัดให้คนได้รับการศึกษาร่วมกับบุคคลอื่น ๆ และสิ่งต่าง ๆ ภายในระยะเวลา เนื้อหา และสถานที่ที่เหมาะสม (วิชัย ดิสสระ. 2535 : 10 ; อ้างอิงมาจาก Lewis and Miel. 1972)

สมาคมนิเทศการศึกษาและพัฒนาหลักสูตรแห่งประเทศไทย (Association for Supervision and Curriculum Development) ได้ให้คำนิยามไว้ว่า หลักสูตร คือ ประมวลผลของการตัดสินใจก่อนที่จะดำเนินการเรียนการสอน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการจัดลำดับของเนื้อหาวิชา การเลือกเนื้อหาสาระที่เหมาะสมสำหรับนำมาใช้สอน การเลือกวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งกฎเกณฑ์ในการจัดกลุ่มเพื่อให้การสอนเป็นไปอย่างได้ผลมากที่สุด (สงัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Association for Supervision and Curriculum Development. 1972)

Good ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตรหมายถึง กลุ่มรายวิชาที่จัดไว้อย่างมีระบบหรือลำดับวิชาที่บังคับ สำหรับการสำเร็จการศึกษา หรือเพื่อรับประกาศนียบัตรในสาขาวิชานั้น ๆ (สุพิศม์ สมศรี. 2541 : 11 ; อ้างอิงมาจาก Good. 1973)

Smith, Stanley and Shores ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียน (สงัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Smith, Stanley and Shores. 1975)

Regan and Shepherd (1977 : 192) ได้ให้คำนิยามของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร หมายถึงประสบการณ์ทุกชนิดของเด็กที่โรงเรียนจะต้องรับผิดชอบ ซึ่งครอบคลุมไปถึงเอกสารหลักสูตร รายวิชาที่เปิดสอน การเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวถ่ายทอดหลักสูตรและประสบการณ์ของผู้เรียนแต่ละคน

Haertel and Calfee ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตร หมายถึง วิชาต่าง ๆ ที่นำมาสอนในสถาบันการศึกษา ซึ่งนำมาจากศาสตร์ (Disciplines) และนำเนื้อหาสาระมาจากสาขาวิชาต่าง ๆ (กรมวิชาการ. 2537 : 19 ; อ้างอิงมาจาก Haertel and Calfee. 1983)

สุมิตร คุณานุกร (2523 : 7-8) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ โครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนด

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 3) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่โรงเรียนจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่โรงเรียนปรารถนา

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2529 : 147) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร เป็นมวลกิจกรรม และประสบการณ์ทั้งหลายที่มีอยู่ทั้งในและนอกโรงเรียน

สังัด อุทรานันท์ (2535 : 464) ได้ให้ความหมายกล่าวไว้ว่า ถึงแม้จะมีคำนิยามของหลักสูตรที่แตกต่างกัน แต่นักปราชญ์ทางหลักสูตรก็ได้ยอมรับคำนิยามของหลักสูตร ซึ่งปรากฏอยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้ ลักษณะแรก หลักสูตร คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะของรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาสาระที่ได้จัดเรียงลำดับความยากง่ายหรือเป็นขั้นตอนอย่างดีแล้ว ลักษณะที่ 2 หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์การเรียน ซึ่งได้วางแผนไว้เป็นการล่วงหน้าเพื่อมุ่งหวังจะให้เด็กได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ต้องการ ลักษณะที่ 3 หลักสูตรเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น สำหรับให้ประสบการณ์ทางการศึกษาแก่เด็กในโรงเรียน และลักษณะสุดท้าย หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งเขาได้ทำ ได้รับรู้ และได้สนองต่อการแนะนำแนวทางของโรงเรียน

กรมวิชาการ (2537 : 19) ได้กล่าวว่า หลักสูตร หรือคำว่า “Curriculum” ที่ใช้ในวงการการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา หมายถึง หลักสูตรรายวิชา ซึ่งประกอบด้วยจุดประสงค์ โครงสร้างของเนื้อหาวิชาซึ่งจัดหมวดหมู่และลำดับอย่างเป็นระบบ แนวการสอน และวิธีประเมินผล

วิชัย ดิสสระ (2537 : 19) หลักสูตร คือ ประมวลความรู้ทั้งหลายที่สอดคล้องกับปัจจุบัน และตามแผนการศึกษาแห่งชาติ โดยคาดหวังให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

วิรัตน์ บัวขาว (2541 : 8) ได้ให้นิยามของหลักสูตรว่า เป็นประสบการณ์ทั้งหมดที่สถานศึกษาได้จัดให้ผู้เรียนได้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนไปสู่จุดหมายที่วางไว้

ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2543 : 203) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตร คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนภายหลังจากการเรียน

จากคำนิยามของหลักสูตรดังกล่าว จะเห็นว่า ความหมายของหลักสูตรที่นักวิชาการทั้งในและต่างประเทศได้ให้ไว้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ต่างก็มีความสัมพันธ์กันและคล้ายคลึงกัน แต่ไม่ว่านิยามของหลักสูตรจะเป็นไปในลักษณะใดก็ตาม อาจสรุปได้ว่าล้วนเกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เป็นไปตามที่สังคมมุ่งหวังไว้นั่นเอง

กล่าวโดยสรุป หลักสูตร หมายถึง มวลประสบการณ์ต่าง ๆ หรือเนื้อหาสาระที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาตนเองไปในทิศทางที่พึงประสงค์และเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในจุดประสงค์ของการศึกษา ซึ่งหลักสูตรจะปรากฏอยู่ใน 4 ลักษณะ คือ ลักษณะรายวิชา ประสบการณ์การเรียนรู้ สิ่งที่สังคมสร้างขึ้น และประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน

1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

ในการจัดการศึกษาศึกษาให้บรรลุเป้าหมายนั้น จะต้องอาศัยหลักสูตรเป็นเครื่องมือนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายดังกล่าว สำหรับความสำคัญของหลักสูตรได้มีผู้กล่าวไว้ดังต่อไปนี้

วิรัตน์ บัวขาว (2541 : 8) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้หลายประการ ดังนี้ ประการแรก หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานทางการศึกษาที่เป็นแม่บทของการจัดการเรียนการสอนให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน ประการที่ 2 หลักสูตรเป็นแผนดำเนินงานของนักบริหารการศึกษาที่จะต้องอำนวยการ ควบคุมดูแล ติดตามและประเมินผล ประการที่ 3 หลักสูตรเป็นแนวปฏิบัติปฏิบัติงานของบุคลากรทางการศึกษาในด้านวิเคราะห์หลักสูตร การจัดการระบบการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การทำแผนการสอน ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน ประการที่ 4 หลักสูตรเป็นเครื่องมือพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ ประการที่ 5 หลักสูตรเป็นเอกสารทางราชการที่เป็น ข้อกำหนด หรือบทบัญญัติให้โรงเรียนปฏิบัติตาม และประการสุดท้าย หลักสูตรเป็นตัวชี้วัดความเจริญของประเทศชาติ

ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา (2543 : 204) ได้กล่าวเกี่ยวกับความสำคัญของหลักสูตรไว้ 4 ประการ คือ ประการแรกหลักสูตรเปรียบเสมือนหัวใจของการจัดการศึกษา ทั้งนี้เพราะหลักสูตรเป็นเสมือนเป้าหมายลอมพลเมืองดีและมีคุณภาพ ประเทศจะเจริญได้จะต้องอาศัยประชาชนที่มีคุณภาพ ประชาชนจะมีลักษณะและคุณภาพอย่างไรนั้น ก็ขึ้นอยู่กับการจัดหลักสูตรว่าต้องการให้ผู้ผ่านหลักสูตรเป็นอย่างไร ประการที่ 2 หลักสูตรเป็นโครงการและแนวทางในการให้การศึกษา ประการที่ 3 หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษาให้โรงเรียน หรือสถาบันการศึกษาได้จัดการศึกษาให้เป็นระเบียบแบบแผนที่เป็นมาตรฐานเดียวกันในการดำเนินการเรียนการสอน กล่าวคือโรงเรียนจะต้องสอนให้ครบ หรือจบหลักสูตรนั่นเอง และประการสุดท้าย หลักสูตรมีความสำคัญในระดับโรงเรียน ในลักษณะที่ว่าหลักสูตรจะให้แนวปฏิบัติแก่ครู เพราะหลักสูตรจะชี้้นำให้ครูรู้ว่า

จะสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และเกิดพฤติกรรมอะไร และถ้าจะสอนให้รู้และเกิดพฤติกรรมอย่างนั้น ครูจะต้องจัดกิจกรรมประสบการณ์อะไรบ้างให้แก่ผู้เรียน

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรเป็นหัวใจของการจัดการศึกษาของชาติที่นำมาเป็นกรอบและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน เพราะจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นข้อบังคับที่ต้องจัดการเรียนการสอนตามนั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หลักสูตรนับว่าเป็นแม่บทของการจัดการศึกษาของชาติ หากขาดหลักสูตรก็เหมือนกับการจัดการศึกษาที่ขาดทิศทาง ไม่มีจุดหมายปลายทาง ดังนั้นหลักสูตร จึงเปรียบได้ดั่งเข็มทิศนำทางแก่ผู้เกี่ยวข้องที่จะจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะที่ต้องการ

2. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร เป็นส่วนที่ทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ ซึ่งได้มีนักการศึกษา หลายคนได้เสนอแนวคิดไว้ ดังนี้

Krug ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรประกอบด้วยสื่อกลางของการเรียนการสอนที่โรงเรียนจัดขึ้นเพื่อให้โอกาสแก่นักเรียนได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ซึ่งจะนำไปสู่ผลผลิตทางการเรียนที่พึงปรารถนา(สงัด อุทยานันท์. 2535 : 463 ; อ้างอิงมาจาก Krug. 1957)

Taba กล่าวไว้ว่า หลักสูตรไม่ว่าแบบใดย่อมประกอบไปด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 อย่าง คือจุดหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอนและการประเมินผล (ธีรยุทธ์ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา. 2543 : 208 ; อ้างอิงมาจาก Taba. 1962)

วิชช ราษฎร์ศิริ (2524 : 10-12) ได้สรุปองค์ประกอบของหลักสูตรว่ามีสาระสำคัญดังนี้

1. หลักการและจุดมุ่งหมาย

1.1 หลักการและจุดมุ่งหมาย หมายถึง แนวความคิดความเชื่อเกี่ยวกับความต้องการอันเป็นแม่บทของหลักสูตร ซึ่งแสดงเจตจำนงหรือเป้าหมายทั่วไปของหลักสูตรนับได้ว่าเป็นจุดยืนร่วมกันของคณะผู้จัดทำหลักสูตร เช่น เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน

1.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ ความมุ่งหมายของการศึกษาในการกำหนดความมุ่งหมายของหลักสูตร เป็นการตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไร หรือในการจัดการศึกษานั้น ต้องให้ผู้ได้รับการศึกษามีคุณลักษณะอย่างไร หรืออาจกล่าวโดยสรุปว่าการให้การศึกษานั้น

นั้น ต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมด้านใดบ้าง จึงจะเป็นคนที่มีคุณค่าต่อสังคม โดยปกติการกำหนดจุดมุ่งหมายต้องคำนึงถึงปรัชญาของแต่ละสังคมเป็นหลัก จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีหลายระดับ เช่น จุดมุ่งหมายระดับหลักสูตร จุดมุ่งหมายของกลุ่มวิชา หรือหมวดวิชา

1.3 จุดมุ่งหมายของรายวิชา และจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายระดับการสอน จะพบว่า จุดมุ่งหมายดังกล่าวตอนแรกจะมีความหมายกว้าง ส่วนจุดมุ่งหมายตอนหลังแคบกระชับและเฉพาะเจาะจงยิ่งขึ้นซึ่งนับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก

2. เนื้อหาวิชา (มวลประสบการณ์) และเวลาเรียน

2.1 เนื้อหาวิชา เมื่อกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเรียบร้อยแล้วกิจกรรมขั้นตอนต่อไป คือ การเลือกสรรวิชาต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายทันสมัยและเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน เนื้อหาวิชาหรือมวลประสบการณ์เปรียบเสมือนล้อหรือเครื่องนำทาง ไปสู่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรซึ่งต้องอาศัยวิธีการเลือกและการจัดการตามหลักการพัฒนาหลักสูตรเนื้อหาวิชาที่เลือกอาจเป็นกลุ่มวิชา หมวดวิชา หรือรายวิชาใดบ้าง ซึ่งขึ้นอยู่กับเจตนาและความเหมาะสมในการจัดทำหลักสูตร

Rajabhat Mahasarakham University

2.2 เวลาเรียน ซึ่งจะกำหนดไว้ว่าหลักสูตรฉบับนั้น ๆ จะต้องใช้เวลากี่ปี แต่ละปี

เรียนกลุ่มวิชา หรือหมวดวิชาใดบ้าง ร้อยละเท่าไร ในแต่ละสัปดาห์เรียนอะไรบ้าง เป็นเวลาเท่าไร

3. การนำหลักสูตรไปใช้ หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้บริหาร และครูนำหลักสูตรไปปฏิบัติให้เกิดผลแก่ผู้เรียนในโรงเรียน ซึ่งจำแนกได้ 3 ประการ คือ

3.1 การแปลงหลักสูตรไปสู่การสอน ได้แก่ วัสดุหลักสูตร ประกอบด้วยเอกสารหลักสูตรชนิดต่าง ๆ และอุปกรณ์การสอนที่จำเป็นที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน

3.2 การจัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ เช่น บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุหลักสูตรและบริการต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยให้การนำหลักสูตรสัมฤทธิ์ผล

3.3 การสอนเป็นกิจกรรมที่นำหลักสูตรไปใช้เพื่อเกิดผลสำเร็จต่อผู้เรียน

4. การประเมินผล เพื่อหาคำตอบว่าหลักสูตรดีเพียงไรมีสิ่งใดบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข ซึ่งได้แก่ การประเมินผลการเรียน และการประเมินผลหลักสูตร

ชำระ บัณฑิต กล่าวว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้อย่างน้อย 6 อย่าง คือ

1. จุดหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัสดุ อุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน และ
6. การประเมินผล (มข วิทยาลัย. 2544 : 22 ; อ้างอิงมาจาก ชำระ บัณฑิต. 2532)

สุมิตร คุณากร (2523 : 8-9) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบ 4 อย่าง ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย
2. เนื้อหา
3. การนำหลักสูตรไปใช้ และ
4. การประเมินผล

วิชย ดิษฐระ (2535 : 11-12) ได้สรุปว่า หลักสูตรประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ

1. **หลักสูตรแม่บท** ได้แก่ ข้อกำหนดของกระทรวงศึกษาธิการซึ่งประกอบด้วยจุดหมายและแนวทางของการศึกษา โครงสร้างเนื้อหาสาระ ซึ่งประกอบด้วยหมวดวิชา หรือกลุ่มวิชา เนื้อหาเป็นหัวข้อสำคัญ ระยะเวลาเรียนและแนวทางการสอนตลอดจนการประเมินผลการเรียน ซึ่งกรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้จัดทำ

2. **เอกสารและวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน** ได้แก่ เอกสารและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ครูใช้สอนและนักเรียนใช้เรียน เช่น หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการสอน โครงการสอนหนังสือ อ่านเพิ่มเติม แบบฝึกหัด รูปภาพ บทเพลง แผนภูมิ นิทานและวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร ผู้ที่มีส่วนในการจัดทำสิ่งเหล่านี้ มีหลายระดับตั้งแต่ระดับกระทรวง จนถึง โรงเรียนและเอกชน แต่โดยหลักการแล้ว กรมวิชาการเป็นเจ้าของเรื่องในการดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ จัดทำเอกสารต่าง ๆ ในหัวข้อนี้

3. **กิจกรรมการเรียนการสอน** ได้แก่ การดำเนินงานต่าง ๆ ในโรงเรียนทั้งโดยครู นักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้าแบบอภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติ

งานการจัดนิทรรศการ การศึกษานอกสถานที่และการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่นักเรียน ครู และผู้บริหาร การศึกษาเป็นผู้ปฏิบัติให้สอดคล้องกับแนวทางและจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแม่บท

4. การประเมินผล ได้แก่ หลักการของประเมินผล กระบวนการวัดต่าง ๆ พร้อมทั้ง เครื่องวัดและแบบฟอร์มในการประเมินผลศึกษา เพื่อที่จะรู้ว่ามีนักเรียนคนใดมีการเปลี่ยนแปลง หรือมีความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ขึ้นหรือไม่เพียงใด เมื่อทราบแล้วจะได้พิจารณาว่าถึงเกณฑ์ ที่ต้องการหรือไม่ ถ้าไม่ถึงจะได้หาทางปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้ นักเรียนผู้นั้นบรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้

สงัด อุทรานันท์ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรประกอบด้วย องค์ประกอบ 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ (สุพิศม์ สมศรี. 2541 : 13 ; อ้างอิงมาจาก สงัด อุทรานันท์. 2535)

ส่วนที่ 1 เป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย

- 1.1 จุดมุ่งหมาย ซึ่งจำแนกเป็น จุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะ
- 1.2 เนื้อหาสาระและประสบการณ์เรียนรู้ซึ่งแยกออกเป็น
 - 1.2.1 ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
 - 1.2.2 การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์
 - 1.2.3 ทักษะทางกายภาพ
 - 1.2.4 เจตคติและค่านิยม

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนประกอบอื่นที่น่าบรรจุไว้ในหลักสูตร ซึ่งได้แก่

- 2.1 เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
- 2.2 การเสนอแนะแนวทางในการจัดการเรียนการสอน
- 2.3 การเสนอแนะการใช้สื่อการเรียนการสอน
- 2.4 การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือและส่งเสริมผู้เรียน

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรได้ว่าองค์ ประกอบพื้นฐานของหลักสูตรมี 4 ประการ คือจุดหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน และ การประเมินผลซึ่งไม่ว่าหลักสูตรจะมีกี่องค์ประกอบเท่าใดก็ตาม แต่ทุกองค์ประกอบ จะเป็นหน ทางที่จะนำไปสู่ผลผลิตของหลักสูตร นั่นก็คือ คุณลักษณะที่พึงปรารถนาของผู้เรียน นั่นเอง

3. รูปแบบของหลักสูตร

สำหรับหัวข้อนี้ ได้มีนักวิชาการได้ให้บรรดาอธิบายไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้
บุญชม ศรีสะอาด (2528 : 54-62) กล่าวว่า หลักสูตรแบ่งออกได้ 9 รูปแบบ คือ

1. หลักสูตรรายวิชา มีลักษณะดังนี้

1.1 เนื้อหาสาระแต่ละวิชาจะแยกจากกันโดยเด็ดขาดและการสอนก็สอนแยกรายวิชากันตามรายวิชานั้น ๆ

1.2 แต่ละวิชาจะมีลำดับมีหลักการและเหตุผลมีการจัดเรียงเนื้อหาสาระและวิธีค้นคว้าด้วยตนเอง มีขอบเขตที่ตายตัวของความรู้ในวิชานั้น ไม่พาดพิง หรือแสดงความสัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ

1.3 ไม่ได้โยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้หนึ่งกับการปฏิบัติในสถานการณ์จริง

1.4 การเลือกและจัดการเนื้อหาวิชาเพื่อสอนยึดคุณค่าที่มีอยู่ในตัวของเรื่องที่สอนนั้น โดยสันนิษฐานว่านักเรียนจะสามารถนำเอามาใช้ได้เมื่อต้องการ

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ หลักสูตรแบบนี้ จะนำเอาเนื้อหาวิชาอื่นที่สัมพันธ์กันมาผนวกเข้าจึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิชาตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นไปโดยไม่ทำลายขอบเขตของวิชาเดิมแต่จะแสดงให้เห็นว่าแต่ละวิชาเสริมกันอย่างไร

3. หลักสูตรผสมผสาน เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นการเน้นรายวิชาโดยการสร้างรายวิชาจากเนื้อหาที่เคยแยกจากกัน นั่นคือการรวมวิชาตั้งแต่ 2 วิชาขึ้นเป็นวิชาเดียวแต่ยังคงรักษาเนื้อหาพื้นฐานของแต่ละวิชาไว้โดยมีการบูรณาการเนื้อหาวิชามากกว่าหลักสูตรสหสัมพันธ์

4. หลักสูตรหมวดวิชา เป็นหลักสูตรที่ขยายจากหลักสูตรสหสัมพันธ์แบบผสมผสานเป็นการนำเอาเนื้อหาจากวิชาหลาย ๆ วิชา มาจัดเป็นวิชาทั่ว ๆ ไป กว้าง ๆ โดยเน้นความพยายามที่จะให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวิชาต่าง ๆ

5. หลักสูตรที่เน้นสมรรถฐาน เป็นหลักสูตรที่ทำให้ผู้เรียนมีความสามารถอย่างแท้จริง เป็นหลักสูตรที่เน้นการปฏิบัติหรือสมรรถภาพ หลักสูตรต้องกำหนดความสามารถในการปฏิบัติที่ต้องการไว้เป็นจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม หรือจุดประสงค์ด้านความสามารถ หลังจากนั้นก็วางแผนกิจกรรมการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุแต่ละจุดประสงค์ และมีการตรวจสอบการปฏิบัติของผู้เรียน

ก่อนที่จะผ่านไปเรียนจุดประสงค์ถัดไป ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในด้านดังกล่าว ภารกิจการเรียน กิจกรรม หรือทักษะเหล่านั้น จะกำหนดขึ้นในรูปการปฏิบัติเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และได้ปฏิบัติ

6. **หลักสูตรวิชาแกน** เป็นหลักสูตรที่มีลักษณะ ดังนี้

- 6.1 มีรายวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือกลุ่มวิชาหนึ่งเป็นแกนของวิชาต่าง ๆ
- 6.2 มุ่งให้สามารถทำหน้าที่ประชากรที่มีประสิทธิภาพในระบอบประชาธิปไตย
- 6.3 เน้นความต้องการของสังคมในปัจจุบัน
- 6.4 เนื้อหามักจะมาจากปัญหาทางสังคมและส่วนบุคคลที่เห็นว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ
- 6.5 เน้นการแก้ปัญหา
- 6.6 เนื้อหาของหลักสูตรจะไม่มีขอบเขตของวิชาต่าง ๆ ที่มารวมกัน
- 6.7 มีการวางแผนร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน
- 6.8 เน้นการสอนทักษะที่ยืดความต้องการ
- 6.9 เวลาสอนยาวกว่า 1 คาบเรียนปกติ
- 6.10 การแนะแนวเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรนี้

7. **หลักสูตรที่เน้นกระบวนการ** หมายถึง เป็นหลักสูตรที่เน้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะ

กระบวนการเกี่ยวกับการเรียนรู้ เช่น ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ ประกอบด้วย การสังเกต การจัดประเภท การตีความ การทดลอง กระบวนการแก้ปัญหา และกระบวนการในการสร้างค่านิยม เป็นต้น

8. **หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและปัญหาทางสังคม** หลักสูตรแบบนี้มีลักษณะแตกต่างกัน

ไปตามทฤษฎีที่ยึดถือมี 3 ส่วนคือ ส่วนแรก มีความเชื่อว่าหลักสูตรตรงกับ การดำรงชีวิตในสังคมจริง ในการสร้างหลักสูตร จึงยึดรากฐานทางสังคมหรือการดำรงชีวิตในสังคมหรือสถานการณ์ในชีวิตจริง ส่วนที่ 2 มีความเชื่อว่าหลักสูตรเป็นเรื่องเกี่ยวกับปัญหาหรือเรื่องต่าง ๆ ของชีวิตในสังคมชุมชนซึ่งเป็นแนวคิดของโรงเรียนชุมชน และส่วนสุดท้าย มีความเชื่อว่าเป้าประสงค์ที่สำคัญของหลักสูตรคือ การปรับปรุงสังคมโดยใช้โรงเรียนเป็นที่ยอมรับนักเรียนโดยตรง

9. **หลักสูตรที่เน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล** เป็นหลักสูตรที่เน้น

ความสนใจและความต้องการของนักเรียนเป็นรูปแบบหลักสูตรที่เน้นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัดความสนใจที่หลากหลาย

วิชย ราชบุรีศิริ(2524 : 13-18) สรุปว่า หลักสูตรมี 6 แบบ คือ

1. **หลักสูตรแบบรายวิชา หรือเนื้อหา** เป็นหลักสูตรแบบเดิมประกอบด้วยรายวิชาต่าง ๆ มีข้อดี คือ เน้นด้านวิชาการ ให้มีความรู้เป็นระบบระเบียบ การเรียนการสอนไม่ยุ่งยาก การถ่ายทอดความรู้และทัศนคติได้เต็มที่ ประเมินผลทำได้ง่าย แต่มีข้อเสียคือไม่คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล นักเรียนขาดความคิดสร้างสรรค์ เน้นเฉพาะด้านวิชาการ สอนแบบบรรยาย ความรู้ไม่ผสมผสาน
2. **หลักสูตรแบบสัมพันธ์วิชา** เป็นหลักสูตรแบบรายวิชานำเอาเนื้อหาที่สัมพันธ์กันเกี่ยวข้องกันมาผนวกเรียนด้วยกัน ข้อดี คือครูมีการวางแผนการสอนร่วมกันและนักเรียน ได้เรียนรู้เนื้อหาวิชาประสานสัมพันธ์กัน
3. **หลักสูตรแบบหมวดวิชา หรือสหสัมพันธ์** เป็นความพยายามรวมวิชาต่าง ๆ ให้อยู่ในหมวดเดียวกันมุ่งผสมผสานความรู้ ข้อดี คือเนื้อหาสาระสนองความต้องการของผู้เรียนมากขึ้น ส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นคนรอบรู้ การผสมผสานความรู้ทำให้ผู้เรียนนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น ข้อเสียคือครูยังสอนเน้นรายวิชา ไม่ส่งเสริมให้คิดอย่างมีเหตุผล
4. **หลักสูตรประสบการณ์** เป็นการจัดหลักสูตร โดยยึดเอาประสบการณ์และกิจกรรมเป็นหลัก ข้อดี คือผู้เรียนได้เรียนในสิ่งที่ตนสนใจ มีกิจกรรมศึกษามากและมีความกระตือรือร้น นักเรียนได้รับความรู้ที่มีประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติจริง แต่ก็มีข้อจำกัด คือความรู้ที่ผู้เรียนได้รับขาดความต่อเนื่อง และเนื้อหาสาระอาจไม่สัมพันธ์กับพัฒนาชีวิต
5. **หลักสูตรแบบเพื่อชีวิตและสังคม** เป็นหลักสูตรที่ยึดเอาสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลักเพื่อให้ผู้เรียนนำเอาความรู้ ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ข้อดี คือ ตอบสนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตและสังคม เป็นเครื่องมือในการพัฒนาตนเองได้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ข้อเสีย คือได้รับความรู้ที่ไม่สมบูรณ์ ผู้เรียนได้นำไปใช้ประโยชน์ได้บางส่วนเท่านั้น
6. **หลักสูตรแบบแกน** เป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะจัดประสบการณ์ชนิดที่มีความสำคัญต่อสังคม โดยเน้นค่านิยมของสังคมและปัญหาของสังคม ข้อดี การผสมผสานเนื้อหาและประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนและสังคมส่งเสริมให้เกิดความกระตือรือร้น

ในการเรียน เปิดโอกาสให้ศึกษาค้นคว้า หาความรู้เพิ่ม สนองความต้องการ และความสนใจ ความถนัดของแต่ละบุคคล ข้อเสีย เนื้อหาที่ได้รับอาจจะน้อยเกินไป ต้องใช้ครูที่มีความรู้ ความสามารถสูง ต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์มาก

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าหลักสูตรมีหลายรูปแบบแตกต่างกันไป เช่น หลักสูตรแบบรายวิชา แบบสัมพันธวิชา แบบหมวดวิชา แบบเน้นสมรรถฐาน แบบวิชาแกน แบบประสบการณ์ แบบเพื่อชีวิตและสังคม แบบเน้นกระบวนการ แบบเน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล แบบเน้นความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล และแบบผสมผสาน เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบของหลักสูตร ก็คือ ความเชื่อ หรือปรัชญาการศึกษา นั่นเอง

4. หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

สำหรับหลักสูตรประถมศึกษา กรมวิชาการได้กำหนดองค์ประกอบและรายละเอียด ไว้ดังนี้ (กรมวิชาการ, 2534 : 1)

Rajabhat Mahasarakham University

หลักการ

1. เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อปวงชน
2. เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนนำประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต

การดำรงชีวิต

3. เป็นการศึกษาที่มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้

จุดหมาย

การศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตทนต่อการเปลี่ยนแปลงมีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจทำงานเป็น

และครองชีวิตอย่างเป็นสุข ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้จะต้องมุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีทักษะพื้นฐานในการเรียนรู้คงสภาพอ่านออกเขียนได้และคิดคำนวณได้
2. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเอง ธรรมชาติแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงของสังคม
3. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาสุขภาพ อนามัย ของตนเองและครอบครัว
4. สามารถวิเคราะห์สาเหตุ และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัวได้อย่างมีเหตุผลด้วยทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
5. มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทยมีนิสัยไม่เห็นแก่ตัวไม่เอาเปรียบผู้อื่นและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
6. มีนิสัยรักการอ่านและใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
7. มีความรู้และทักษะพื้นฐานการทำงาน นิสัยรักการทำงานและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
8. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในบ้านและชุมชน สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้านเมืองและชุมชนตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนรอบ ๆ บ้าน

โครงสร้าง

มวลดประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ มี 5 กลุ่ม ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ ประกอบด้วย ภาษาไทยและคณิตศาสตร์
- กลุ่มที่ 2 กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตว่าด้วยกระบวนการแก้ไขปัญหของชีวิต สังคม โดยเน้นทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อความดำรงอยู่และการดำรงชีวิตที่ดี
- กลุ่มที่ 3 กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยว่าด้วยกิจกรรมเกี่ยวกับการสร้างเสริมนิสัย ค่านิยม เจตคติและพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่บุคลิกภาพที่ดี
- กลุ่มที่ 4 กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพว่าด้วยประสบการณ์ทั่วไปในการทำงานและความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพ
- กลุ่มที่ 5 กลุ่มประสบการณ์พิเศษ ว่าด้วยกิจกรรมตามความสนใจของผู้เรียน

สำหรับกลุ่มประสบการณ์พิเศษ ในชั้น ป.5-6 โรงเรียนอาจเลือกกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความรู้ทักษะในกลุ่มประสบการณ์ทั้ง 4 หรือเลือกกิจกรรมอื่น ๆ ตามความสนใจของผู้เรียน เช่น ภาษาอังกฤษเกี่ยวกับชีวิตประจำวันทั้งนี้อาจเลือกจัดหลาย ๆ กิจกรรมก็ได้

เวลาเรียน

ตลอดหลักสูตรประถมศึกษาใช้เวลาเรียน 6 ปี แต่ละปีการศึกษาควรมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 40 สัปดาห์ในหนึ่งสัปดาห์ต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 25 ชั่วโมงหรือ 75 คาบ ซึ่งกำหนดไว้คาบละนาที่ ทั้งนี้เมื่อรวมแล้วไม่ต่ำกว่า 200 วัน และไม่ต่ำกว่า 1,000 ชั่วโมง และสำหรับ ชั้น ป.5-6 นั้น ให้เพิ่มเติมเวลาในการจัดกิจกรรมตามความสนใจของผู้เรียนในกลุ่มประสบการณ์พิเศษไม่ต่ำกว่า 200 ชั่วโมง

สำหรับอัตราเวลาเรียนของมวลประสบการณ์ทั้ง 5 กลุ่ม ในแต่ละระดับชั้นกำหนดไว้โดยประมาณ ดังแสดงไว้แล้วในตารางที่ 1 ในตารางนี้เวลาเรียนของระดับประถมศึกษาจะเป็นคาบละ 20 นาที คิดเป็นชั่วโมงละ 3 คาบ

Rajabhat Mahasarakham University

ตารางที่ 1 แสดงอัตราเวลาเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

หมวดประสบการณ์	อัตราเวลาเรียนโดยประมาณ (คาบละ 20 นาที)					
	ป. 1-2		ป. 3-4		ป. 5-6	
	ร้อยละ	คาบ/ปี	ร้อยละ	คาบ/ปี	ร้อยละ	คาบ/ปี
1. กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้	50	1,500	35	1,050	25	750
2. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต	15	450	20	600	25	750
3. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย	25	750	25	750	20	600
4. กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ	10	300	20	600	30	900
รวม	100	3,000	100	3,000	100	3,000
5. กลุ่มประสบการณ์พิเศษ	-	-	-	-	-	600

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าอัตราเวลาเรียนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของแต่ละกลุ่มประสบการณ์แตกต่างกันไป เมื่อพิจารณากลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ จะเห็นว่า มีร้อยละของเวลาเรียนเพิ่มขึ้นตามระดับชั้นที่สูงขึ้น กล่าวคือ ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 จะเรียนจำนวน 300 คาบ ต่อ ปี ส่วนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 จะเรียนจำนวน 600 และ 900 คาบ ต่อ ปี ตามลำดับ ซึ่งในระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 จะมีเวลาเรียนในกลุ่มประสบการณ์นี้สูงที่สุด คือ ร้อยละ 30 หรือ จำนวน 900 คาบ ต่อ ปี

แนวดำเนินการ

เพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประสบความสำเร็จตามจุดหมายจึงกำหนดแนวการดำเนินการไว้ ดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพของท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนเกี่ยวกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม
2. จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้สอดคล้องกับความสนใจและสภาพชีวิตจิตใจของผู้เรียนและให้โอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองตามความสามารถ
3. จัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือบูรณาการทั้งภายในกลุ่มประสบการณ์และระหว่างกลุ่มประสบการณ์ให้มากที่สุด
4. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์และกระบวนการกลุ่ม
5. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุดและเน้นให้เกิดความคิดรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ
6. จัดให้มีการศึกษาติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
7. ให้สอดคล้องการอบรมด้านจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ
8. ในการเสริมสร้างค่านิยมที่ระบุไว้ในจุดหมายต้องปลูกฝังค่านิยมที่เป็นพื้นฐาน เช่น ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด อดทน มีวินัย รับผิดชอบ ฯลฯ ควบคู่กันไป
9. จัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และปฏิบัติจริงของผู้เรียน

การวัดผล การประเมินผลและการติดตามผล

สำหรับการวัดผลและประเมินผล ตลอดจนการติดตามผลเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน และการจัดให้ผู้เรียนได้เรียน หรือเลื่อนชั้นระหว่างปี หรือปลายปี ตามความสามารถของผู้เรียนให้เป็นหน้าที่ของผู้บริหาร โรงเรียน และครูผู้สอนทดสอบเป็นระยะ และ/หรือทดสอบเมื่อจบแต่ละบทเรียนตามลักษณะการจัดประสบการณ์และเนื้อหาวิชา ทั้งนี้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียน หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

จุดเน้นของหลักสูตร

เพื่อให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะตามความคาดหวังของหลักสูตร ในการจัดการเรียนการสอน ต้องคำนึงถึงจุดเน้นต่อไปนี้

1. จัดการเรียนการสอนเน้นการกระบวนการ

จัดให้ผู้เรียนรู้และเกิดทักษะในกระบวนการต่าง ๆ เพื่อที่จะนำความรู้ และประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจะต้องสอนให้ผู้เรียนไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต จะต้องสอนให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติจริงจนเกิดทักษะและชื่นชมที่ได้ปฏิบัติต่าง ๆ ที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้น เช่น กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการฝึกทักษะ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กระบวนการจัดการ และกระบวนการกลุ่ม เป็นต้น สำหรับทักษะกระบวนการ มี 9 ชั้น ดังนี้ ชั้นแรก ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น ชั้นที่ 2 วิเคราะห์วิจารณ์ ชั้นที่ 3 สร้างทางเลือกอย่างหลากหลาย ชั้นที่ 4 ประเมินและเลือกทางเลือก ชั้นที่ 5 กำหนดและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติ ชั้นที่ 6 ปฏิบัติด้วยความชื่นชม ชั้นที่ 7 ประเมินผลระหว่างปฏิบัติ ชั้นที่ 8 ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น และขั้นสุดท้าย เป็นการประเมินผลรวมเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ

2. การส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรสารคาม

การพัฒนาหลักสูตร ต้องคำนึงถึงความหลากหลายของท้องถิ่นซึ่งแตกต่างกันทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และสังคม ดังนั้นหลักสูตรฉบับนี้ ซึ่งเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นจัดทำรายละเอียดในส่วนที่เป็นของท้องถิ่นได้ตามเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ จากท้องถิ่นของตนและเพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความรักและความผูกพันกับท้องถิ่นของตนเองด้วย

3. การจัดการเรียนการสอนตามแนวดำเนินการ

การจัดการเรียนการสอน มีจุดเน้น 2 ประการ คือ ประการแรก จัดการเรียนการสอนโดยเน้นการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียนให้มากที่สุด และประการที่ 2 การจัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นได้ตามเงื่อนไขและสภาพความต้องการของท้องถิ่น (กรมวิชาการ. 2534 : 1)

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มีหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการ และจุดเน้น ที่เอื้อให้ท้องถิ่นมีการปรับปรุงหลักสูตรให้เป็นไปตามความต้องการของท้องถิ่น ดังจะเห็นได้จากในบรรดาหลักการ 3 ประการ ของหลักสูตรฉบับนี้ หลักการข้อ 3 ได้กล่าวไว้ว่าเป็นการศึกษาที่

มุ่งสร้างเอกภาพของชาติ โดยมีเป้าหมายหลักร่วมกัน แต่ให้ท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้ สำหรับจุดหมายของหลักสูตรฉบับนี้ มี 8 ประการ โดยมุ่งหมายให้การศึกษาในระดับประถมศึกษา เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตนในฐานะพลเมืองดี ตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตทนต่อการเปลี่ยนแปลงมีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจทำงานเป็นและครองชีวิตอย่างเป็นสุข สำหรับจุดหมายประการที่ 8 จะเห็นว่า เป็นจุดหมายที่มุ่งหวังให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในบ้านและชุมชน สามารถปฏิบัติตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้านเมืองและชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนรอบ ๆ บ้าน สำหรับแนวดำเนินการของหลักสูตรฉบับนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 9 ข้อ โดยสรุปแล้วก็ได้กำหนดแนวดำเนินการเพื่อให้การจัดการศึกษาตามหลักสูตรประสบความสำเร็จตามจุดหมาย โดยเปิดโอกาสให้โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพของท้องถิ่น โดยให้ท้องถิ่นพัฒนาหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอนในส่วนเกี่ยวกับท้องถิ่นตามความเหมาะสม จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้สอดคล้องกับความสนใจและสภาพชีวิตจิตใจของผู้เรียนและให้โอกาสเท่าเทียมกันในการพัฒนาตนเองตามความสามารถ จัดการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหรือบูรณาการทั้งภายในกลุ่มประสบการณ์และระหว่างกลุ่มประสบการณ์ให้มากที่สุด จัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุดและเน้นให้เกิดความคิรวบยอดในกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ จัดสภาพแวดล้อมและสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้และปฏิบัติจริงของผู้เรียนนอกจากนั้น ในจุดเน้นของหลักสูตรฉบับนี้ ยังได้ส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้พัฒนาหลักสูตรเอง โดยการดำเนินการต้องคำนึงถึงความหลากหลายของท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกันทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ และบริบททางสังคม

กล่าวโดยสรุป หลักสูตรฉบับนี้ได้เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นจัดทำรายละเอียดในส่วนที่เป็นความต้องการและเนื้อหาที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ได้ตามเกณฑ์ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนรู้ และมีความผูกพันกับชุมชนของตนอีกทางหนึ่งด้วย

5. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

หลักสูตรนี้ มีรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบดังนี้ (กรมวิชาการ. 2535 : 4)

หลักการ

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น มีหลักการ ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบ ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง
2. เป็นการศึกษาทั่วไปเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาอาชีพหรือการศึกษาต่อ
3. เป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ

จุดหมาย

การศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต และการศึกษาต่อให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะเพียงพอในการเลือกและตัดสินใจประกอบสัมมาอาชีพทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงานของตนเอง ในการจัดการศึกษาตามหลักสูตรนี้ มุ่งปลูกฝังให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะดังนี้

1. มีความรู้ทักษะในวิชาสามัญ และทันต่อความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์
2. สามารถปฏิบัติตนในการรักษาและเสริมสร้างสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน
3. สามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัด
4. มีความภาคภูมิใจในความเป็นคนไทย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข
5. มีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและชุมชน
6. มีทัศนคติต่อสัมมาอาชีพทุกชนิด มีนิสัยรักการทำงานและมีความสามารถในการเลือกอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง

7. มีทักษะพื้นฐานในการประกอบสัมมาอาชีพมีความสามารถในการจัดการและสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

8. เข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชนเสนอแนวทางพัฒนาชุมชนภูมิใจในการปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

โครงสร้าง

หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มีโครงสร้างดังนี้

1. วิชาบังคับ จำนวน 57 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่รายวิชาต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
 - 1.1 วิชาบังคับแกน จำนวน 39 หน่วยการเรียนรู้

ภาษาไทย	12 หน่วยการเรียนรู้	สังคมศึกษา	6 หน่วยการเรียนรู้
วิทยาศาสตร์	9 หน่วยการเรียนรู้	พลานามัย	3 หน่วยการเรียนรู้
คณิตศาสตร์	6 หน่วยการเรียนรู้	ศิลปศึกษา	3 หน่วยการเรียนรู้
 - 1.2 วิชาบังคับเลือก จำนวน 18 หน่วยการเรียนรู้

สังคมศึกษา	6 หน่วยการเรียนรู้
พลานามัย	6 หน่วยการเรียนรู้
การงาน	6 หน่วยการเรียนรู้
2. วิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้ ให้เลือกจากรายวิชาในกลุ่มวิชาต่าง ๆ ดังนี้
 - 2.1 กลุ่มวิชาภาษา ซึ่งได้แก่ วิชาภาษาไทยและภาษาอังกฤษ
 - 2.2 กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ ซึ่งได้แก่ วิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์
 - 2.3 กลุ่มวิชาสังคมศึกษา
 - 2.4 กลุ่มวิชาพัฒนาคุณภาพบุคคลิกภาพ ซึ่งได้แก่ วิชาพลานามัย และศิลปศึกษา
 - 2.5 กลุ่มวิชาการงานและอาชีพ

3. กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมต่อไปนี้

3.1 กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา
สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาด หรือผู้บำเพ็ญประโยชน์
จำนวน 1 คาบ ต่อสัปดาห์ ต่อภาคเรียน และกิจกรรมอื่น อีก 1 คาบ ต่อสัปดาห์ ต่อภาคเรียน

3.2 กิจกรรมแนะแนว หรือกิจกรรมแก้ปัญหาหรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้
จำนวน 1 คาบ ต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน

3.3 กิจกรรมอิสระของผู้เรียน จำนวน 2 คาบ ต่อสัปดาห์ ต่อภาคเรียน

หมายเหตุ ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธให้เลือกเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนาในกลุ่มวิชา
สังคมศึกษาภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปี หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรมวิชาการ. 2535 : 4)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Rajabhat Mahasarakham University

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนคาบเวลาเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

กลุ่มวิชา	จำนวนคาบต่อสัปดาห์ต่อคาบ								
	ม.1			ม.2			ม.3		
	บังคับ		เลือกเสรี	บังคับ		เลือกเสรี	บังคับ		เลือกเสรี
	แกน	เลือก		แกน	เลือก		แกน	เลือก	
1. ภาษา									
1.1 ภาษาไทย	4	-		4	-		4		
1.2 ภาษา	-	-		-	-				
1.3 ต่างประเทศ									
2. วิทยาศาสตร์ - คณิตศาสตร์									
2.1 วิทยาศาสตร์	3	2		3	-		3		
2.2 คณิตศาสตร์	3		10	3		10			
3. สังคมศึกษา	2	2		2	2	2		2	
4. พัฒนาบุคลิกภาพ									
4.1 พลานามัย	1			1	2		1	2	
4.2 ศิลปศึกษา	1			1					
5. การงาน และอาชีพ									
5.1 การงาน		2			2			2	
5.2 อาชีพ									
รวม	14	6	10	14	6	10	11	6	13

กลุ่มวิชา	จำนวนคาบต่อสัปดาห์ต่อคาบ		
	ม.1	ม.2	ม.3
กิจกรรม			
1. กิจกรรมตามระเบียบ ฯ	1	1	1
1.1 กิจกรรมลูกเสือ – เนตรนารี หรือ ชูวกาชาด หรือ ผู้นำเพื่อประโยชน์	1	1	1
1.2 กิจกรรมอื่น			
2. กิจกรรม			
กิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียน	1	1	1
3. กิจกรรมอิสระของผู้เรียน			
(ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธให้เลือกเรียน พระพุทธศาสนาในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา ภาคเรียนละ 1 รายวิชาตลอด 3 ปี	2	2	2
รวม	35	35	35

ตารางที่ 3 โครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533)

วิชาบังคับ (จำนวน 57 หน่วยการเรียนรู้)	วิชาเลือกเสรี (จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้)	กิจกรรม (จำนวน 5 คาบ/สัปดาห์/ภาค)
<p>1. วิชาบังคับแกน (39 หน่วยการเรียนรู้)</p> <p>ภาษาไทย 12 หน่วยการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ 9 หน่วยการเรียนรู้ คณิตศาสตร์ 6 หน่วยการเรียนรู้ สังคมศึกษา 6 หน่วยการเรียนรู้ พลานามัย 3 หน่วยการเรียนรู้ ศิลปศึกษา 3 หน่วยการเรียนรู้</p> <p>2. วิชาบังคับเลือก (18 หน่วยการเรียนรู้)</p> <p>สังคมศึกษา 6 หน่วยการเรียนรู้ พลานามัย 6 หน่วยการเรียนรู้ การงาน 6 หน่วยการเรียนรู้</p>	<p>เลือกจากรายวิชาในกลุ่มวิชา ต่าง ๆ ดังนี้</p> <p>1. กลุ่มวิชาภาษาไทย ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ</p> <p>2. กลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์- คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์</p> <p>3. กลุ่มวิชาสังคมศึกษา</p> <p>4. กลุ่มวิชาพัฒนาบุคลิกภาพ พลานามัย ศิลปศึกษา</p> <p>5. กลุ่มการงานและอาชีพ</p>	<p>1. กิจกรรมตามระเบียบกระทรวง ศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรม ในสถานศึกษาสังกัดกระทรวง ศึกษาธิการ คือ</p> <p>1.1 กิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี หรือยุวกาชาดหรือผู้บำเพ็ญ ประโยชน์จำนวน 1 คน /สัปดาห์/ คาบ จำนวน 1 คาบ/สัปดาห์/ภาค</p> <p>1.2 กิจกรรมแนะแนว หรือ กิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรม พัฒนา หรือกิจกรรมพัฒนาการ เรียนรู้ จำนวน 1 คาบ/สัปดาห์/ ภาค</p> <p>1.3 กิจกรรมอิสระของผู้เรียน จำนวน 2 คาบ/สัปดาห์/คาบ</p>

ที่มา : หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (2533 : 5)

หลักเกณฑ์การใช้ หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) (กรมวิชาการ. 2535 : 8)

1. เวลาเรียน

1.1 หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นใช้เวลาเรียนประมาณ 3 ปี หรือ 6 ภาคเรียน

1.2 ในปีการศึกษาหนึ่ง ให้แบ่งเป็นภาคเรียนปกติ 2 ภาคเรียน ภาคเรียนละ 20 สัปดาห์และโรงเรียนอาจเปิดภาคฤดูร้อนได้อีก ตามที่เห็นสมควร สำหรับภาคฤดูร้อนซึ่งมีเวลาเรียน 1 สัปดาห์ เวลาเรียนต่อสัปดาห์ของรายวิชาที่เปิดสอนจะต้องเป็น 5 เท่าของภาคเรียนปกติ

1.3 สัปดาห์หนึ่งโรงเรียนต้องเปิดเรียน ไม่น้อยกว่า 5 วัน วันละไม่น้อยกว่า 7 คาบ คาบละ 50 นาที รวมอย่างน้อย 35 คาบ

1.4 ให้เรียนตามหลักสูตรอย่างน้อยสัปดาห์ละ 30 คาบ ให้โรงเรียนจัดให้ผู้เรียนได้ร่วมกิจกรรมตามระเบียบของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยเข้าร่วมกิจกรรมลูกเสือ-เนตรนารี-หรือยุวกาชาด หรือผู้บำเพ็ญประโยชน์ เป็นกิจกรรมบังคับ 1 คาบ/สัปดาห์และกิจกรรมอื่น ๆ 1 คาบ/สัปดาห์ นอกจากนี้ ให้มีเวลาสำหรับผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมอิสระสัปดาห์ละ 2 คาบ

2. หน่วยการเรียน

รายวิชาที่ใช้เวลาเรียน 2 คาบต่อสัปดาห์ต่อภาคเรียน ให้มีหน่วยการเรียน 1 หน่วยการเรียนรายวิชาใดที่มีจำนวนคาบเรียนมากกว่าหรือน้อยกว่า 2 คาบ ต่อสัปดาห์ ต่อภาคเรียน ให้มีจำนวนหน่วยการเรียนมากขึ้นหรือน้อยลงเป็นไปตามความต้องการ

3. วิชาบังคับและวิชาเลือกเสรี

3.1 ผู้เรียนจะต้องเรียนวิชาบังคับแกนและวิชาเลือกเสรีตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างของหลักสูตรสำหรับภาษาต่างประเทศนักเรียนเลือกเรียนได้เพียง 1 ภาษา

3.2 การจัดทำรายวิชาบังคับเลือกและวิชาเลือกเสรีนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตรและการใช้แหล่งวิทยาการสถานประกอบการและสถานประกอบอาชีพอิสระให้เป็นไปตามเกณฑ์และวิธีการที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

4. การประเมินผลการเรียน

การประเมินผลการเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการประเมินผลการเรียน ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

5. เกณฑ์การจบหลักสูตร

- 5.1 ต้องเรียนวิชาบังคับและวิชาเลือกเสรีตามที่กำหนดไว้ใน โครงสร้าง จำนวน 90 หน่วยการเรียนและทุกรายวิชาต้องได้รับการตัดสินผลการเรียน
- 5.2 ต้องได้หน่วยการเรียนรายวิชาบังคับแกนวิชาภาษาไทยและสังคมศึกษา
- 5.3 ต้องได้หน่วยการเรียนทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 80 หน่วยการเรียน
- 5.4 ต้องเข้าร่วมกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ 2 กิจกรรม โดยให้เลือกกิจกรรมลูกเสือ เนตรนารี หรือกิจกรรมยุวกาชาด หรือผู้นำเพื่อประโยชน์เป็นกิจกรรมบังคับจำนวน 1 คาบ ต่อ สัปดาห์ และเลือกกิจกรรมอื่นอีก 1 คาบ ต่อสัปดาห์ โดยแต่ละกิจกรรม ต้องมีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาทั้งหมดที่จัดกิจกรรมของแต่ละภาคเรียน และต้องผ่านจุดประสงค์สำคัญของกิจกรรมตามที่กำหนด

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นฉบับนี้ มีหลักการ 3 ข้อ ที่มุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบ ความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง เป็นการศึกษาทั่วไป เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการประกอบสัมมาอาชีพหรือการศึกษาต่อ และเป็นการศึกษาที่สนองความต้องการของท้องถิ่นและประเทศชาติ สำหรับจุดหมายของการศึกษาระดับนี้ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาคุณภาพชีวิต และการศึกษาต่อให้สามารถเลือกแนวทางที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคม ตามบทบาทและหน้าที่ของตน ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีนิสัยในการปรับปรุงงานของตนเองและสังคมเสริมสร้างอนามัย ชุมชนและครองชีวิตโดยคำนึงประโยชน์ต่อสังคม สำหรับคุณลักษณะของผู้เรียนที่หลักสูตรฉบับนี้มุ่งปลูกฝังในส่วนที่เกี่ยวกับท้องถิ่น ก็คือ ให้ผู้เรียนมีความสามารถวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนและเลือกแนวทางแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับข้อจำกัด ให้ผู้เรียนเข้าใจสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในชุมชน เสนอแนวทางพัฒนาชุมชนตามบทบาทและ

หน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และเสริมสร้างสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของตน

ดังนั้น อาจกล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับหลักสูตรฉบับนี้ว่า มีหลักการที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรบางส่วนให้เหมาะสมกับสภาพและความต้องการได้ นอกจากนั้น ยังมีแนวดำเนินการที่ให้โรงเรียนสามารถจัดกิจกรรมการสอนให้ยืดหยุ่นตามเหตุการณ์และสภาพท้องถิ่นได้

6. การบริหารหลักสูตร (Administration of the Curriculum System)

ผู้เรียนจะมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรเพียงใด ขึ้นอยู่กับกระบวนการบริหารหลักสูตร หรือการนำหลักสูตรไปใช้ นั่นเอง ในหัวข้อนี้ได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับนิยามของการบริหารหลักสูตร ตัวบ่งชี้ และขอบข่ายงานวิชาการ ตามลำดับ ต่อไปนี้

6.1 ความหมายของการบริหารหลักสูตร

ความหมายของการบริหารหลักสูตร ได้มีผู้ให้ทรรศนะไว้ดังนี้

องค์การ อินทรมทรัพย์ (2544 : 173) ได้ให้นิยามไว้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การนำหลักสูตรไปใช้ โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม สำหรับการนำหลักสูตรไปใช้ในเชิงปฏิบัติโดยตรง มีความสัมพันธ์กับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น ลักษณะงานการบริหารหลักสูตรอย่างหนึ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ การให้บริการแก่ผู้ที่จะนำหลักสูตรไปใช้ สิ่งจำเป็นที่บริหารจะต้องจัดให้มีขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการนำหลักสูตรไปใช้ ได้แก่ เอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน และการจัดสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในโรงเรียนให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนที่ดี

นพพงษ์ บุญจิตรากุล (2539 : 10) ได้ให้นิยามของการบริหารหลักสูตรไว้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง กระบวนการ หรือกิจกรรมที่บุคคลร่วมมือกันดำเนินการ โดยใช้หลักสูตรเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของโรงเรียนในอันที่จะเตรียมเด็ก หรือเยาวชนให้เกิดความรู้ ทักษะ ทศนคติและประสบการณ์ที่ดีในการดำเนินและดำรงชีวิตในสังคมของตนได้อย่างถูกต้องและเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพ

สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 157-159) ได้ให้นิยามของการบริหารหลักสูตรไว้ว่า

การบริหารหลักสูตร หมายถึง การบริหารงานด้านวิชาการ หรือการนำหลักสูตรไปใช้นั่นเอง ซึ่งเปรียบเสมือนการบริหารกิจกรรมทุกชนิดในโรงเรียนเกี่ยวกับการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งในการบริหารหลักสูตรนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ส่วนใหญ่ในโรงเรียน ได้แก่ ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ โรงเรียน หัวหน้าฝ่ายวิชาการและหัวหน้าสาขาวิชา บุคคลเหล่านี้จะทำงานร่วมกันกับครู โดยการทำงานร่วมกันกระตุ้นช่วยเหลือ แนะนำให้กำลังใจ ควบคุม ดูแล สนับสนุน ประสานงานให้ครูทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในด้านการสอน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตรไว้ 4 ด้าน ดังนี้ (मुख วิสัย. 2544 : 42 ; อ้างอิงมาจาก สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2536)

1. การวางแผนงานทั่วไป

- 1.1 มีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพ ความต้องการ และความพร้อมของนักเรียนและโรงเรียน
- 1.2 มีหลักฐานแสดงการให้บุคลากรทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการวางแผนของโรงเรียน
- 1.3 มีแผนงานที่ลายลักษณ์อักษรอย่างชัดเจน
- 1.4 มีแผนประชุมชี้แจงให้บุคลากรทั้งโรงเรียนรับทราบแผนงานของโรงเรียน

2. การจัดแผนงานด้านวิชาการ

- 2.1 มีงานเลือก/รายวิชาเลือกหลากหลายสนองความถนัดและความสนใจของผู้เรียน
- 2.2 มีงานเลือก/รายวิชาเลือกไว้หลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น
- 2.3 มีการจัดทำงานเลือก/รายวิชาท้องถิ่น
- 2.4 มีการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่หลากหลายและสนองความต้องการของท้องถิ่น
- 2.5 มีกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนสนใจและเห็นประโยชน์
- 2.6 มีกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้บุคลากรทุกฝ่ายร่วมมือกันในการจัดสอนซ่อมเสริม
- 2.7 มีการกระตุ้นให้ครูให้ใช้กระบวนการเรียนการสอนตามแนวดำเนินการของ

หลักสูตร

วิชาการ

2.9 มีแผน / โครงการ / งานส่งเสริมให้มีการสร้างเครื่องมือวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ ประเภทต่าง ๆ ตามจุดประสงค์และเพียงพอกับความต้องการของครู

2.10 มีกิจกรรม / หลักฐาน / รายงาน ที่แสดงว่าครูร่วมกันพิจารณาและแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน

2.11 มีหลักฐานแสดงว่ามีระบบควบคุมการจัดเอกสารหลักฐานไว้ถูกต้องและเป็นปัจจุบัน

3. การดำเนินการตามแผน

3.1 มีการกำหนดการรายงานผลตามการดำเนินงาน / โครงการ / กิจกรรมต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผน

3.2 มีการสรุปผลการดำเนินงานเป็นระยะ

3.3 มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านวิชาการและด้านส่งเสริมขวัญกำลังใจ

3.4 มีการส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อช่วยในการจัดการเรียนการสอน

4. การประเมินผลการดำเนินงาน

4.1 มีการสรุปผลการดำเนินงาน / โครงการ / กิจกรรมของฝ่ายต่าง ๆ เมื่อสิ้นปีการศึกษา

4.2 มีการเผยแพร่ผลงานให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องและชุมชนทราบ

4.3 มีการให้ผลการดำเนินงานเพื่อวางแผนในปีต่อไป

4.4 มีการติดตามนักเรียนที่จบการศึกษาของโรงเรียน

จากความหมายและตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตร ที่มีผู้เสนอไว้ดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การบริหารหลักสูตร หมายถึง การนำหลักสูตรไปใช้ โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร สำหรับตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตร มี 4 ด้าน คือ การวางแผนทั่วไป การจัดแผนงานด้านวิชาการ การดำเนินการตามแผน และการประเมินผลการดำเนินงานสำหรับการบริหารหลักสูตร มีความหมายอีกนัยหนึ่ง เป็นการบริหารวิชาการในโรงเรียน นั่นเอง

สำหรับความหมายของงานวิชาการนั้น องค์กร อินทรมพรรย (2544 : 161) ได้กล่าวไว้ว่างานวิชาการ หมายถึง การจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่นักเรียน ตลอดจนการอบรมศีลธรรมจรยาและความประพฤติของนักเรียน เพื่อให้เป็นคนดีมีความรู้ ความสามารถ และคุณสมบัติ ตามที่หลักสูตรกำหนด ซึ่งในทางปฏิบัติงานวิชาการแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ การ

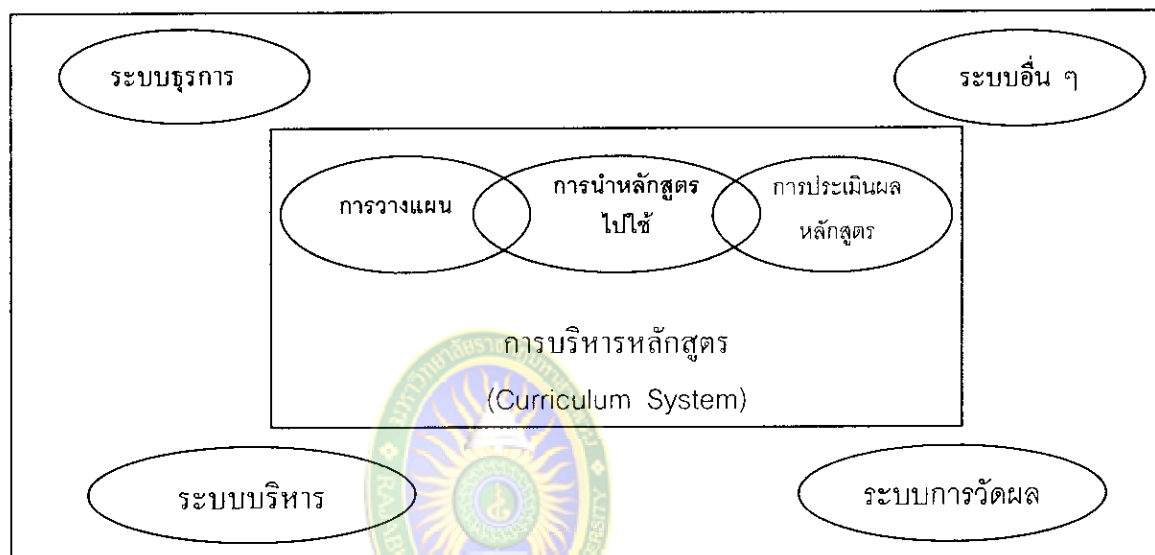
จัดกระบวนการบริหารงานวิชาการ การจัดและพัฒนางานวิชาการ และการส่งเสริมและควบคุมงานวิชาการ

เมื่อพิจารณาถึงขอบข่ายของงานวิชาการ สังกัด อุทรานันท์ (2527 : 25) ได้กำหนด ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ ไว้ถึง 16 ประการ คือ 1) การควบคุมการใช้หลักสูตร 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การจัดครูเข้าสอน 4) การทำแผนการสอนและการเตรียมการสอน 5) การจัดตารางสอน 6) การจัดงบประมาณเพื่อการเรียนการสอน 7) การพัฒนาเทคนิคการจัดการเรียนการสอน 8) การจัดกิจกรรมแนะแนว 9) การสอนซ่อมเสริม 10) การจัดกิจกรรมนักเรียน 11) งานห้องสมุด 12) งานข้อสอบมาตรฐานและคลังข้อสอบ 13) การนำทรัพยากรท้องถิ่นมาประกอบการเรียนการสอน 14) การวัดผลประเมินผล 15) การนิเทศการศึกษา และ 16) งานบริการสื่อการเรียนการสอน

การบริหารหลักสูตรจะได้ผลเพียงใดนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอื่นที่ช่วยสนับสนุนให้เป็นระบบมากขึ้นมา เช่น ระบบการวัดผล ระบบบริหารบุคคล ระบบธุรการและระบบอื่น ๆ

ดัดแปลงจาก 1

Rajabhat Mahasarakham University

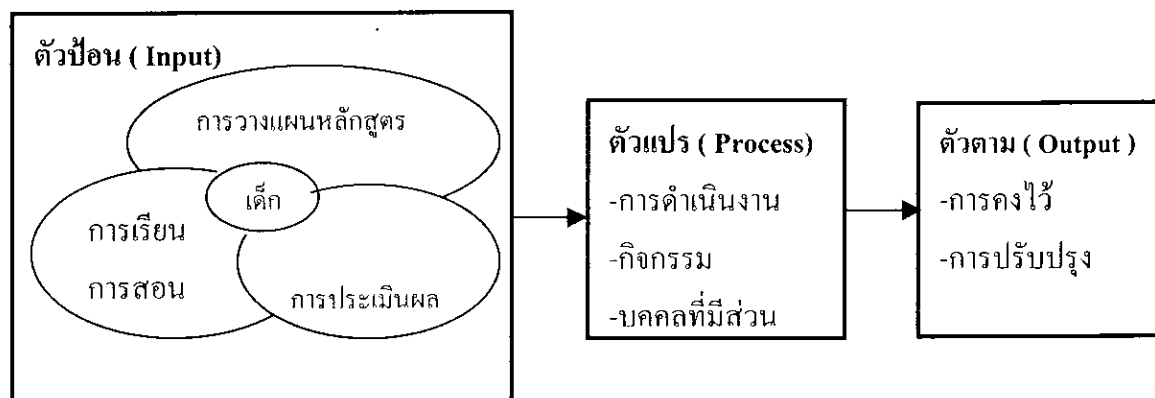

แผนภูมิที่ 1 การมองหลักสูตรอย่างเป็นระบบ
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ที่มา : สันต์ ธรรมบำรุง (2527 : 157)

จากแผนภูมิที่ 1 จะเห็นว่า การบริหารหลักสูตร มีระบบที่เกี่ยวข้องถึง 4 ระบบ คือ ระบบบริหาร ระบบการวัดผล ระบบธุรการ และระบบอื่น ๆ ซึ่งในการบริหารหลักสูตร ในมุมมองของระบบนั้น มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ตัวป้อน ตัวแปร ตัวตาม

ส่วนการบริหารหลักสูตร จะต้องมององค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน คือ การวางแผน การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตร

แผนภูมิที่ 2 การบริหารหลักสูตรในแง่ระบบ

จากแผนภูมิที่ 2 จะเห็นว่า องค์ประกอบของหลักสูตรมีความเป็นระบบ และเป็นขั้นตอนที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้องกัน คือ

ขั้นที่ 1 ตัวป้อน (Input) ซึ่งมีองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการวางแผนหลักสูตรส่วนที่ 2 การเรียนการสอนตามหลักสูตร และการประเมินหลักสูตร

ขั้นที่ 2 กระบวนการ (Process) ขั้นนี้เป็นการนำหลักสูตรออกไปปฏิบัติ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ การดำเนินงาน กิจกรรม และบุคคลที่มีส่วนร่วมในหลักสูตร

ขั้นที่ 3 ผลผลิตหรือตัวตาม (Output) ผลของหลักสูตรจะออกมาใน 2 รูปแบบ

3.1 รูปแบบที่พึงประสงค์ที่เป็นส่วนดีของหลักสูตร เช่น ความมุ่งหมายสอดคล้องกับเนื้อหา การที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นต้น ในส่วนนี้จะต้องคงไว้ในหลักสูตร

3.2 รูปแบบที่ไม่พึงประสงค์ จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขใหม่ให้เหมาะสมต่อไป

ในการบริหารหลักสูตร หรือการบริหารงานวิชาการ นอกจากจะเกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้แล้ว ยังเป็นการบริหารงานด้านอื่นที่มีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนงานด้านวิชาการ ที่นอกเหนือจากประมวลผลการสอน โครงการสอน แผนการสอน แบบเรียน คู่มือครู และยังเกี่ยวข้องกับการจัดชั้นเรียน การจัดครูเข้าชั้น การจัดนักเรียนเข้าชั้น การจัดตารางสอน ซึ่งงานเหล่านี้เกี่ยวข้องโดยตรง และสนับสนุนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ สำหรับบุคคลที่ทำให้การบริหารหลักสูตรประสบผลสำเร็จในระดับโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ชุมชน และผู้ปกครอง

กล่าวโดยสรุป ก็คือ การบริหารหลักสูตร คือ การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน ซึ่งในการบริหารงานวิชาการ เป็นการนำหลักสูตรไปใช้ โดยใช้กระบวนการและทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อให้บรรลุจุดหมายของหลักสูตร สำหรับตัวบ่งชี้ในการบริหารหลักสูตร มี 4 ด้าน คือ การวางแผนทั่วไป การจัดแผนงานด้านวิชาการ การดำเนินการตามแผน และการประเมินผล การดำเนินงานสำหรับระบบที่เกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร มีถึง 4 ระบบ คือ ระบบบริหาร ระบบการวัดผล ระบบธุรการ และระบบอื่น ๆ ในส่วนของการบริหารหลักสูตรในมุมมองของระบบนั้น มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ตัวป้อน ตัวแปร และผลผลิต ดังนั้น ในการนำหลักสูตรไปใช้

นอกจากจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวหลักสูตรแล้ว ในการดำเนินงานจะต้องกระทำให้สอดคล้องกับระบบต่าง ๆ ที่แวดล้อม หรือเกี่ยวพันกับการนำหลักสูตร ไปใช้ด้วย

7. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

สำหรับการพัฒนาหลักสูตร มีความหมาย กระบวนการ หลักการสำคัญ และการพัฒนาหลักสูตรระดับต่าง ๆ ดังรายละเอียดตามลำดับ ดังต่อไปนี้

7.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร

สำหรับหัวข้อนี้ ได้มีผู้ให้ทรรศนะไว้ดังนี้

วิชย วงษ์ใหญ่ (2523 : 9) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ว่าหมายถึง การพยายามวางโครงการที่ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้ตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ หรือหมายถึง ระบบโครงสร้างของการจัดโปรแกรมการเรียนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การปรับปรุงตำรา แบบเรียนคู่มือครู และสื่อการเรียนต่าง ๆ ตลอดจนการวัดและประเมินผล การใช้หลักสูตร การปรับปรุงแก้ไข และการให้การอบรมครูผู้ใช้หลักสูตร ให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งการบริหารและการบริการหลักสูตร

Taba นักพัฒนาหลักสูตรคนสำคัญ ได้ให้นิยามของคำว่า การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร และการปรับปรุงหลักสูตร ไว้ดังนี้ (อรสา ปราชญ์นคร. 2525 : 116 ; อ้างอิงมาจาก Taba. 1962)

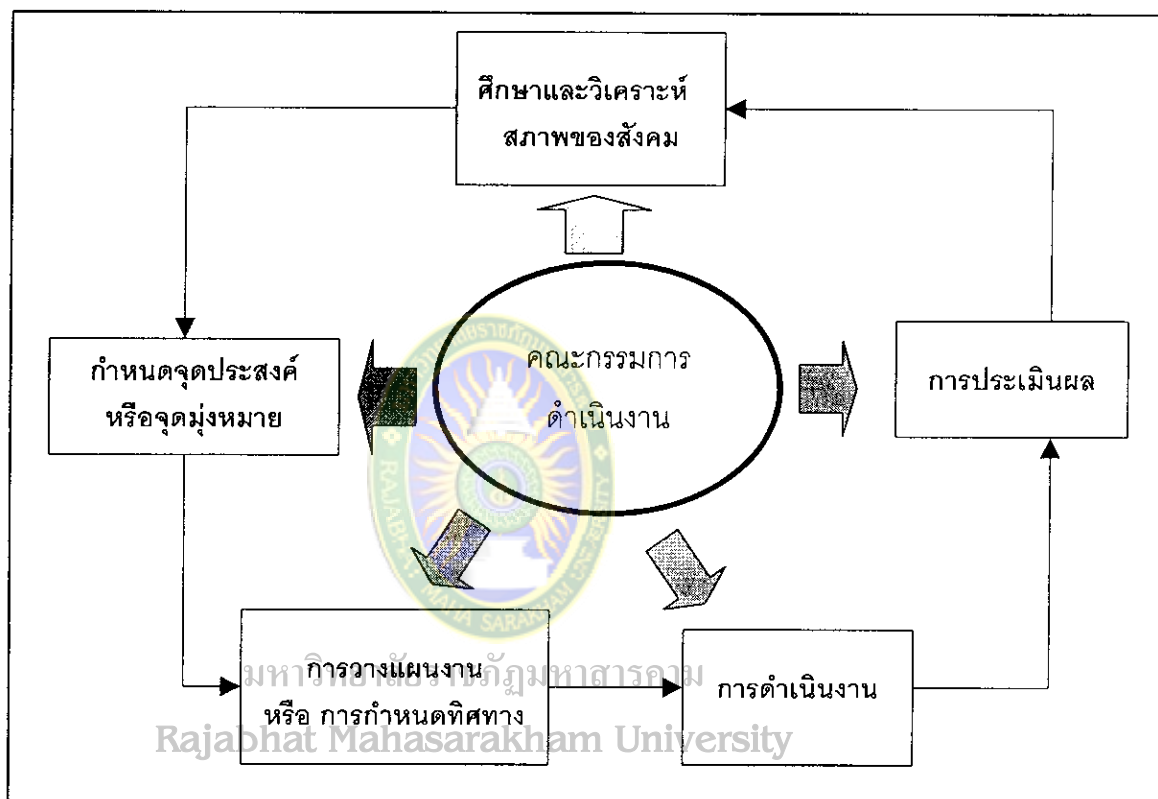
การเปลี่ยนแปลงหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรทั้งระบบ หรือเปลี่ยนทั้งหมด ตั้งแต่จุดมุ่งหมายและวิธีการ และการเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ จะกระทบกระเทือนทางด้านความรู้และความรู้สึกนึกคิดของทุกฝ่าย ส่วนการปรับปรุงหลักสูตร หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเพียงบางส่วน โดยไม่เปลี่ยนแปลงแนวความคิดพื้นฐาน หรือรูปแบบของหลักสูตรเดิม

วิชย วงษ์ใหญ่ (2535 : 581) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหลักสูตรและการสอนสามารถกระทำได้แบบครบวงจร โดยท่านได้ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรแบบนี้ว่า การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร (Intergrated Curriculum Development) หมายถึง ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ทั้งสามระบบนี้จะสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน และมีความสำคัญเท่าเทียมกัน เพื่อให้เกิดภาพรวมที่เป็นเอกภาพของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตร ดังได้กล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นการปรับปรุง หรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตร ให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันของสังคม ซึ่งในการพัฒนาหลักสูตร สามารถกระทำได้หลายลักษณะอันได้แก่ การปรับปรุงบางส่วน การเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร ซึ่งเป็นแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรที่จะมุ่งเน้นระบบใดระบบหนึ่งไม่ได้ เพราะจะทำให้หลักสูตรไม่มีประสิทธิภาพ และไม่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้อย่างถูกต้อง

7.2 กระบวนการพัฒนาหลักสูตร

สำหรับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร รวีวรรณ ศรีศรีรัมย์ (2543 : 235) ได้กล่าวว่า มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ 5 ประการ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องและต่อเนื่องกัน คือ ประการแรก การศึกษาและวิเคราะห์สภาพของปัจจุบัน ประการที่ 2 การกำหนดวัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมาย ประการที่ 3 การวางแผน หรือกำหนดทิศทางเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ประการที่ 4 การดำเนินงานเพื่อให้บรรลุถึงจุดประสงค์ และประการสุดท้ายการประเมินผล สำหรับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยรวมได้แสดงไว้แล้ว ดังแผนภูมิที่ 3

แผนภูมิที่ 3 การพัฒนาหลักสูตร

จากแผนภูมิที่ 3 จะเห็นว่า ในการพัฒนาหลักสูตรโดยทั่วไป มีกระบวนการดำเนินงาน 5 ขั้นตอน คือ การศึกษาวิเคราะห์สภาพของสังคม การกำหนดจุดประสงค์ การวางแผนงาน การดำเนินงาน และการประเมินผล

7.3 หลักการสำคัญในการพัฒนาหลักสูตร

สำหรับหลักการในการพัฒนาหลักสูตรนั้น มี 6 ประการ คือ (องค์การ อินทรมพรรษ์. 2544 : 167 ; อ้างอิงมาจาก อรสา ปราชญ์นคร. 2525 : 118)

1. การพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องมีการดำเนินงานที่เป็นระเบียบแบบแผนตามลำดับขั้นตอนอย่างต่อเนื่องกันไป ซึ่งผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมมือกันดำเนินการตามขั้นตอน
2. การพัฒนาหลักสูตร จะต้องรวมไปถึงผลงานต่าง ๆ ทางด้านหลักสูตรที่ได้จัดสร้างขึ้นใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากกว่าหลักสูตรเดิม ผู้ดำเนินการพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึง

ถึงวิธี การดำเนินงานเพื่อให้ได้ผลงานที่มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ เช่น การประสานงานและการร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่กลุ่มนักวิชาการและนักการศึกษา

3. ในการพัฒนาหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงการฝึกอบรมครูประจำการ ให้เข้าใจในหลักสูตรใหม่ เนื้อหาวิชา ทักษะใหม่ ๆ ความคิดเห็น และทัศนคติต่าง ๆ ที่เด็กต้องเรียนรู้ ครูต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้เสียก่อน จึงจะสามารถดำเนินการตามหลักสูตรใหม่ อันจะส่งผลให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

4. การพัฒนาหลักสูตร จะต้องคำนึงถึงผลที่ได้จากการพัฒนาจิตใจและเจตคติของผู้เรียน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเด็กไปในทางที่ดี มีสุขนิสัยที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้ รวมทั้งสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างดี

5. เนื่องจากการพัฒนาหลักสูตร เป็นงานที่ยุ่งยากและซับซ้อน จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับความร่วมมือ และประสานงานอย่างดี จากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ทุก ๆ ด้าน รวมทั้งการจัดเตรียมเอกสาร และข้อมูลต่าง ๆ ในการดำเนินงานไว้ให้พร้อม และการจัดแบ่งหน้าที่ในการทำงานแต่ละฝ่าย ให้เหมาะสมกับความสามารถ

6. ในการพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องมีผู้นำในการดำเนินการที่ชำนาญและมีความสามารถเป็นอย่างดี รู้จักการจัดและแบ่งงานอย่างถูกต้อง ซึ่งจะทำให้การพัฒนาหลักสูตรดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้ผลตรงตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

สำหรับจุดเน้นที่สำคัญในการพัฒนาหลักสูตร มี 3 ประการ ดังนี้ ประการแรก คือการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ประการที่ 2 ให้ผู้เรียนมีโอกาสเลือกได้มากขึ้น ตามความต้องการของผู้เรียน ทั้งด้านวิชาชีพ และความเป็นเลิศทางวิชาการ และประการสุดท้าย คือ การพัฒนาหลักสูตรจะได้ผลดีนั้น ครูผู้สอนจะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นการกำกับ จัดเตรียมกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เอง

7.4 การพัฒนาหลักสูตรระดับต่าง ๆ

ในการพัฒนาหลักสูตรระดับต่าง ๆ นั้น สุมิตร ฤณกร (2518 : 180-190) ได้ให้ทรรศนะไว้ว่า มิได้มีขอบเขตจำกัดอยู่เฉพาะในระดับกระทรวงศึกษาธิการ หรือระดับชาติ เท่านั้น แต่ในการพัฒนาหลักสูตรสามารถกระทำได้ถึง 4 ระดับ ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ หรือหลักสูตรแม่บท เป็นหลักสูตรแกนที่มีลักษณะกว้าง บรรจุสาระที่จำเป็น ซึ่งทุกคนในประเทศจะต้องเรียนรู้เหมือนกัน และเสริมสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เช่น ภาษาไทย เป็นภาษาประจำชาติ เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย และเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเอกสารหลักสูตรระดับนี้ ได้แก่ ตัวหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ และคู่มือครู ซึ่งจะช่วยให้กระงานแก่ผู้นำหลักสูตรไปใช้ หลักสูตรในระดับนี้ จะกำหนดความมุ่งหมาย และเนื้อสาระที่เป็นความรู้ ซึ่งต้องการถ่ายทอดให้ผู้เรียนอย่างกว้าง ๆ ความมุ่งหมายจะออกมาในลักษณะของค่านิยมทางการศึกษา มากกว่าออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ส่วนเนื้อหาสาระนั้น หลักสูตรระดับชาติจะกำหนดไว้แต่ประเด็นใหญ่ ๆ เนื่องจากผู้พัฒนาหลักสูตรระดับชาติไม่อาจประมวลเอารายละเอียดเกี่ยวกับสาระของความรู้และสภาพของชุมชนหรือท้องถิ่นแต่ละแห่งมาไว้ทั้งหมดได้ ทั้งนี้อาจไม่มีข้อมูลเหล่านั้นหรือถ้ามีก็ไม่สามารถมาบรรจุได้ทั้งหมดได้ เพราะจะทำให้รูปแบบของหลักสูตรที่มีความหนาแน่นโดยสรุปแล้ว หลักสูตรระดับนี้ มีไว้เพื่อให้ผู้ใช้ระดับต่าง ๆ นำไปขยายและปรับให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โรงเรียนและชั้นเรียนต่อไป

การพัฒนาหลักสูตรในระดับท้องถิ่น เป็นการนำหลักสูตรระดับชาติมาใช้ โดยพิจารณาถึงลักษณะของท้องถิ่นเพิ่มเติม เพื่อเน้นให้เหมาะสมกับลักษณะพิเศษของแต่ละท้องถิ่น และลักษณะของผู้เรียน คำว่า “ท้องถิ่น” ในที่นี้อาจ ได้แก่ ระดับจังหวัด ระดับโรงเรียน และระดับชั้นเรียน ด้วยเหตุที่เนื้อหาของหลักสูตรระดับชาติมีลักษณะกว้าง ๆ เนื้อหาสาระถูกกำหนดออกมาเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงเป็นการนำหลักสูตรระดับชาติมาขยาย ซึ่งเป็นการนำเอาทั้งความมุ่งหมาย และเนื้อหาขยายความข้อปลีกย่อยและรายละเอียดจากนามธรรมเป็นให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ครูผู้สอนรู้ว่า ถ้าจะนำความมุ่งหมายนั้นไปปฏิบัติให้สัมฤทธิ์ผล จะต้องสอนอะไรบ้าง และจะต้องให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทางด้านใด มีทักษะอะไร และมีทัศนคติอย่างไร นอกจากนั้น ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ยังสามารถกระทำได้โดยการปรับ ซึ่งเป็นการนำความมุ่งหมายและเนื้อหาวิชา ซึ่งในหลักสูตรระดับชาติได้กล่าวไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่เฉพาะเจาะจงถึงท้องถิ่นใดชนใด มาปรับให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคม ภูมิศาสตร์และความต้องการของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียน เอกสารหลักสูตรที่ได้จากการพัฒนาในระดับนี้ ได้แก่ โครงการสอนเท่าที่ปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน การผลิตโครงการสอนทำกัน 2 ระดับ คือ ระดับ

จังหวัดและระดับโรงเรียน ลักษณะของโครงการสอนเป็นเอกสารหลักสูตรที่มีโครงสร้าง องค์ประกอบและรายละเอียดอยู่ในขั้นที่จะนำไปสอนในชั้นได้แล้ว หลักการและแนวปฏิบัติในการผลิตโครงการสอนคล้ายคลึงกับการจัดทำประมวลการสอน โครงการสอนมีหน้าที่ขยายและปรับประมวลการสอนอีกครั้ง เพื่อให้สอดคล้องละเอียดยิ่งขึ้นจนสามารถแยกแยะรายละเอียดของเนื้อหาวิชาที่จะสอนออกมาเป็นกำหนดเวลาได้ ประมวลการสอนจะมีเพียงว่ามีหัวข้อ หรือประเด็นใด ตลอดจนเนื้อหาพอสังเขปที่ครูจะต้องสอนทั้งหมด โครงการสอนจะแยกแยะรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนจะเพิ่มขึ้นอีกมาก ความแตกต่างที่เด่นที่สุด คือ ในโครงการสอนจะมีกำหนดเวลาสอนไว้ด้วย ซึ่งจะทำให้ครูทราบว่าสัปดาห์แรก และสัปดาห์ต่อ ๆ ไปจะต้องเรียนเรื่องอะไร

การพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียน ในการพัฒนาหลักสูตร 2 ระดับ ข้างต้น เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงความกระชับ ความครอบคลุมของเนื้อหา และความสอดคล้องระหว่างหลักสูตรกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งความต้องการของท้องถิ่นด้วย แต่การพัฒนาหลักสูตรในระดับชั้นเรียนจะเน้นพัฒนาบันทึกการสอนที่ตอบสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ด้วยเหตุผลที่ว่าแม้นักเรียนจะอยู่ในระดับการศึกษาเดียวกัน แต่คนละห้องก็ดำเนินการสอนที่แตกต่างกัน เนื่องจากเด็กมีความแตกต่างกันนั่นเอง เอกสารหลักสูตรนั้น กำหนดเนื้อหาวิชาและอัตราเวลาเรียนสำหรับคนที่มีสติปัญญาระดับกลาง ๆ นักเรียนที่มีระดับสติปัญญาสูงกว่าย่อมสามารถเรียนได้เร็วกว่าที่เอกสารหลักสูตรกำหนดไว้ ในทางตรงกันข้ามนักเรียนที่ระดับสติปัญญาน้อยกว่าย่อมต้องใช้เวลาเรียนมากขึ้นนอกจากการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของสติปัญญาของนักเรียนแล้ว การพัฒนาหลักสูตรในชั้นเรียน ยังหมายรวมถึง การปรับความมุ่งหมายในการสอนเนื้อหาวิชา กิจกรรมการเรียนรู้และการสอนให้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนด้วย การบันทึกการสอนเป็นหน้าที่ของผู้สอนโดยตรง ในการกำหนดบันทึกการสอน หรือการเตรียมการสอนในชั้น ครูควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมด้วย โดยสำรวจความต้องการและความสนใจของนักเรียนในชั้น ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการให้เด็กได้รับโอกาสในการพัฒนาหลักสูตรด้วย

กล่าวโดยสรุป ก็คือการพัฒนาหลักสูตรสามารถกระทำได้หลายระดับตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับห้องเรียน ทั้งนี้เพราะหลักสูตรระดับชาติไม่อาจประมวลเอารายละเอียดเกี่ยวกับสาระของความรู้และสภาพของชุมชนหรือท้องถิ่นแต่ละแห่งมาไว้ทั้งหมดได้ การปรับปรุงหลักสูตรจึงมี

ความสำคัญในการปรับเนื้อหาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ความสามารถ และความต้องการของผู้เรียน และชุมชนนั้น ๆ

8. การพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น

วิชย ประสิทธิ์วิฑูเฒช (2542 : 16) ได้กล่าวถึงเหตุผลที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น มี 4 ประการสำคัญ คือ ประการแรก การพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ ได้เปิดกว้างให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปรับ หรือพัฒนาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ประการที่ 2 ประสพการณ์ในหลักสูตรระดับชาติบางอย่างมีความจำเป็นมากกว่า หรือน้อยกว่าในระดับท้องถิ่น ประการที่ 3 ประสพการณ์ที่จำเป็นบางอย่างของท้องถิ่นไม่มีในหลักสูตรระดับชาติ และประการสุดท้าย ประสพการณ์บางอย่างเป็นความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งมีข้อมูลในเชิงวิชาการ

เมื่อการพัฒนาหลักสูตรมีเหตุผลและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ในการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น หรือการนำหลักสูตรไปใช้ในระดับท้องถิ่นจำเป็นต้องศึกษาหลักสูตรแม่บทด้านนโยบาย สภาพปัญหาของท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ลักษณะนิสัยของประชากรในท้องถิ่น สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม การดำเนินชีวิต ทรัพยากรของท้องถิ่น ความต้องการอื่น ๆ เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการพิจารณาร่วมกับหลักสูตรแม่บท จัดทำวัตถุประสงค์ และโครงการสอนในลักษณะกว้าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น เพื่อให้ผู้บริหารและครูนำไปใช้ในโรงเรียนต่อไป

กรมวิชาการ (2536 : 11-12) ได้กล่าวว่า ท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นได้ หมายถึง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนระดับต่าง ๆ ได้แก่ โรงเรียน กลุ่มโรงเรียน อำเภอ จังหวัด เขตการศึกษา กรมต้นสังกัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ สำหรับแนวการจัดการศึกษาในระดับท้องถิ่นที่ต้องการให้ชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาสามารถกระทำได้ 3 ลักษณะ คือ

1. ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา และมอบหมายงาน /กิจกรรมให้เด็กไปทำที่บ้าน โดยครูและผู้บริหารเป็นผู้ประสานงาน ครูและชาวบ้านจะช่วยกันติดตามผลและประเมินผล
2. ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการจัดกระบวนการการเรียนรู้ให้เด็ก โดยชาวบ้านจะใช้วิธีการนำเด็กไปศึกษาแหล่งความรู้ในชุมชนครูจะต้องมีวิธีการที่ทำให้เด็กรู้วิธีเรียนรู้กับชาวบ้าน

2. โรงเรียนและชุมชน จะต้องร่วมกันประสานกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนเข้าด้วยกันเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

วิชัช คิสสระ (2535 : 37) ได้กล่าวถึงข้อคิดในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น 4 ประการ ดังนี้

ประการแรก ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน ความต้องการของสังคมในแง่ฝ่ายผู้ใช้ผลผลิต ความก้าวหน้าทางวิชาการ ความต้องการของสังคมและสิ่งแวดล้อม

ความสอดคล้องของเนื้อหาสาระและสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคม

ประการที่ 2 ในการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นต้องกระทำให้ครบ 5 ขั้นตอน คือ

1) การกำหนดจุดมุ่งหมายหลักสูตร 2) การเลือกและการจัดเนื้อหาวิชา และประสบการณ์ 3) การนำหลักสูตรไปใช้ 4) การประเมินผลหลักสูตร และขั้นตอนสุดท้าย คือ การปรับปรุงหลักสูตร

ประการที่ 3 หลักสูตรต้องมีรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตร การจัดแผนการเรียนการสอน วิธีและคุณสมบัติผู้สอน สถานที่ สื่อการเรียนการสอน และหนังสือ หรือตำราเรียน

ประการสุดท้าย ต้องมีการประชุม สัมมนา ปรึกษาหารือ ร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายผลิตและฝ่ายใช้เป็นครั้งคราวไป ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพและเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

การนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งการจัดการเรียนรู้ให้มีความผสมผสานกับชุมชน โรงเรียนควรมีแนวทางปฏิบัติดังนี้ (กรมวิชาการ. 2536 : 15)

1. โรงเรียนจะต้องทำใจกว้างและยอมรับฟังความคิดเห็นของชุมชน เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษา
2. กิจกรรมที่มอบหมายให้นักเรียนทำ จะต้องสอดคล้องกับแผนการผลิตของชุมชน
3. ผู้ปกครอง ครู และชุมชน จะต้องร่วมมือและประสานใจกันมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน จะช่วยทำให้มองเห็นภาพของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นชัดเจนขึ้น

4. จัดให้มีเครือข่ายในแต่ละภาค แต่ละกลุ่มในการแสวงหาความรู้ร่วมกันมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมผิชอบดำเนินงานของตนและแก้ปัญหาาร่วมกัน

5. ควรมีการจัดทำแผนการสอนที่สอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุปเกี่ยวกับเหตุผลที่ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ก็คือ ในการพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ เป็นการเปิดกว้างให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปรับ หรือพัฒนาให้เหมาะสมกับท้องถิ่น นอกจากนั้น ประสบการณ์ที่จำเป็นบางอย่างของท้องถิ่นไม่มีในหลักสูตรระดับชาติ หรือถ้ามีก็มีความจำเป็นมากกว่า หรือน้อยกว่าในระดับท้องถิ่น และประสบการณ์บางอย่างเป็นความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งมีข้อมูลในเชิงวิชาการสนับสนุน สำหรับการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ก็คือ กระบวนการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนจัดทำต้องตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรที่ได้ มีจุดหมายเพื่อปรับปรุงพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนที่ตอบสนองต่อการพัฒนา การสืบสานศิลป วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นนั้น ๆ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

9. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

ในที่นี้ ได้นำเสนอเฉพาะบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในส่วนที่ได้มีบัญญัติไว้เกี่ยวกับการศึกษา ซึ่งมี 4 มาตรา ดังนี้

มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอภาคกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาอบรมของรัฐต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการ รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่นและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 81 รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมและสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม จัดให้มีกฎหมายเกี่ยวกับการศึกษาแห่งชาติ ปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข สนับสนุน

การค้นคว้าวิจัยในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาศิลปะ และส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลป และวัฒนธรรมของชาติ

มาตรา 289 องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น

องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ย่อมมีสิทธิที่จะจัดการศึกษาอบรม และฝึกการอาชีพ ตามความเหมาะสมและความต้องการในท้องถิ่นนั้น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมของรัฐแต่ต้องไม่ขัดต่อมาตรา 43 และมาตรา 81 ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดการศึกษาอบรมภายในท้องถิ่นตามวรรคสอง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องคำนึงถึงการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นด้วย

กล่าวโดยสรุป ก็คือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ได้มีบทบัญญัติที่สำคัญถึง 4 มาตรา ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านการจัดการศึกษาให้เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะ จารีตประเพณีรวมทั้งวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นด้วย

10. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการศึกษาโดยให้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น ดังนี้ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 : 4-12)

มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

มาตรา 7 ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รู้จักรักษา และส่งเสริมสิทธิหน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ มีความภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล

ตลอดจนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสามารถประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 8 การจัดการศึกษาให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน
- (2) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
- (3) การพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

มาตรา 9 การจัดระบบ โครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก ดังนี้

- (1) มีเอกภาพด้านนโยบายและมีความหลากหลายในการปฏิบัติ
- (2) มีการกระจายอำนาจไปสู่เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและองค์กรท้องถิ่น
- (3) มีการกำหนดมาตรฐานการศึกษา และจัดระบบประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับและประเภทการศึกษา

(4) มีหลักการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ศึกษานิเทศก์และบุคลากรทางการศึกษา และการพัฒนาครู ศึกษานิเทศก์และบุคลากรทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

(5) ระดมทรัพยากรจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้จัดการศึกษา

(6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น

มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

มาตรา 27 ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ

ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตร ตามวัตถุประสงค์ของวรรคหนึ่ง ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพที่ปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

มาตรา 28 หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ รวมทั้งหลักสูตรการศึกษาสำหรับบุคคลต้องมี ลักษณะหลากหลาย ทั้งนี้ให้จัดตามความเหมาะสมของแต่ละระดับ โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของ บุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ สาระของหลักสูตรทั้งที่เป็นวิชาการและวิชาชีพ ต้องมุ่ง พัฒนาคนให้มีความสมดุลทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความงาม และความรับผิดชอบ ต่อสังคม

สำหรับหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา นอกจากคุณลักษณะในวรรคหนึ่งและวรรค สองแล้ว ยังมีความมุ่งหมายเฉพาะที่จะพัฒนาวิชาการ วิชาชีพชั้นสูง และการค้นคว้าวิจัยเพื่อ พัฒนาองค์ความรู้และพัฒนาสังคม

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และ สถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญา และวิทยาการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหา วิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพพัฒนาาระหว่างชุมชน

มาตรา 30 ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนในแต่ละระดับการศึกษา

กล่าวโดยสรุป ก็คือ ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้มีบท บัญญัติเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตร ว่าจะต้องมีลักษณะหลากหลาย และเหมาะสมที่จะพัฒนาคุณ ภาพชีวิตของบุคคลให้เหมาะสมแก่วัยและศักยภาพ ได้ส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัด การศึกษา รวมทั้งการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นด้วย

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น มีดังนี้

11.1 งานวิจัยในประเทศ

นิคม รัตนจันทร์ (2542 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการประเมินผลการใช้หลักสูตรมัธยม ศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กลุ่มวิชาสังคมศึกษาในโรงเรียนขยาย

โอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตรกลุ่มวิชาสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนต้นพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ของครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษา ประการสุดท้าย เพื่อรวบรวมปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) จากครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นครูผู้สอนกลุ่มวิชาสังคมศึกษา จำนวน 186 คน ซึ่งสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา 2541 ในโรงเรียนขยายโอกาส ทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ที่เปิดสอนตั้งแต่ปีการศึกษา 2533-2537 จำนวน 93 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง จำแนกเป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อตอบแบบสอบถาม จำนวน 127 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายจากประชากร กลุ่มตัวอย่างเพื่อตอบแบบสัมภาษณ์และสังเกต การสอน จำนวน 47 คน ได้มาจากการสุ่มอย่างง่ายจากประชากร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 3 ประเภท คือ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกตการสอนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการ วิเคราะห์หาค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า ด้านองค์ ประกอบหลักสูตร จุดประสงค์ โครงสร้าง และเนื้อหาของหลักสูตร มีความเหมาะสมอยู่ในระดับ มาก ด้านปัจจัยเบื้องต้น ความพร้อมและความเหมาะสมของครู มีความเหมาะสมในระดับมาก ส่วนความพร้อมและคุณลักษณะของผู้เรียนและความพร้อมของเอกสารประกอบหลักสูตรสื่อการ เรียน และสถานที่เรียน มีความพร้อมในระดับปานกลาง สื่อการเรียน และสถานที่เรียน มีความ พร้อมในระดับปานกลาง ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอน การ วัดและประเมินผล มีการปฏิบัติและมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ด้านผลผลิต คือ คุณลักษณะ ของผู้เรียน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก สำหรับปัญหาและอุปสรรคของการใช้หลักสูตร พบ ว่า มีปัญหาทางด้านเอกสารประกอบหลักสูตร และปัญหาด้านสื่อการสอนมีไม่เพียงพอ ปัญหาด้าน ตัวครู มีงานอื่นนอกจากการสอนมาก ไม่มีคุณวุฒิทางสังคมศึกษา และไม่ได้รับการอบรมสัมมนา

เวกวรรณษ์ ฉ่ำสันเทียะ (2541 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการศึกษา เพื่อถ่ายถอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด ชัยภูมิ : กรณีศึกษากลุ่มไทย-ลาว ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายถอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษา ปรากฏดังนี้

1. แนวนโยบายกำหนดให้มีการปรับปรุง ระบบ หลักสูตร เนื้อหาสาระให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ให้ผู้บริหารมีอำนาจนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาพัฒนาให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ ในการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่

2. แนวทางปฏิบัติกำหนดให้ทำข้อมูลแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งวิทยากรจัดทำหลักสูตรร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น เน้นการปฏิบัติจริงโดยอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้เนื้อหาการเรียนการสอนส่วนใหญ่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นเนื้อหาในเรื่องความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คุณค่าความเชื่อระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ คุณค่าของคำสอนขนบธรรมเนียมประเพณี การใช้แหล่งน้ำและคุณค่าของศาสตร์ท้องถิ่นมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

3. วิธีการถ่ายทอดส่วนใหญ่นิมนต์พระมาเทศนา ศึกษาแหล่งความรู้ในวัดและชุมชน ซึ่งได้นำเนื้อหาจากรายการวิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ บทเรียนสำเร็จรูปและวารสาร หรือสิ่งพิมพ์อื่น ๆ มาถ่ายทอดปัญหา โรงเรียนส่วนใหญ่ มีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ยกเว้นด้านงบประมาณ มีปัญหาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย พบว่ามีปัญหาระดับมากในเรื่องขาดการรับรู้ในนโยบาย ขาดความตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นขาดแคลนปราชญ์ท้องถิ่น ขาดแคลนวัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ ไม่เพียงพอ และขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด

ในงานวิจัยนี้ ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า โรงเรียนควรดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

1) พัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ ความเข้าใจในศาสตร์ท้องถิ่น มีความสามารถ การถ่ายทอดและมีความตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) จัดการเรียนการสอนในเชิงรุก 3) จัดหาวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอและแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยต่าง ๆ 4) จัดทำข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) สร้างขวัญกำลังใจให้กับบุคลากร 6) จัดตั้งองค์กรระดับชาติ 7) ลดขั้นตอนด้านงบประมาณ 8) กระจายอำนาจสู่ชุมชน และ 9) สร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและส่วนกลาง

สุพิศม์ สมศรี (2541 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน และมีข้อสังเกตว่า ด้านที่มีการปฏิบัติมากเป็นอันดับแรก คือ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ ส่วนด้านที่มีการปฏิบัติเป็นอันดับสุดท้ายคือ การจัดทำคำอธิบายรายวิชา

2. ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโรงเรียนประถมศึกษา โดยภาพรวมพบว่า มีปัญหาอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เกือบทุกด้านมีปัญหาอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านการจัดการ ซึ่งมีปัญหาอยู่ระดับน้อย ในงานวิจัยนี้ได้ให้ข้อสังเกตว่า ด้านที่มีปัญหามากเป็นอันดับแรกคือ ด้านวัสดุ อุปกรณ์ และอาคารสถานที่ ส่วนด้านที่มีปัญหาอันดับสุดท้ายคือ ด้านการจัดการ

3. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้เสนอแนะมากที่สุด ใน 4 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นแรก ควรส่งเสริมให้บุคลากรเข้าร่วมสัมมนา เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ประเด็นที่ 2 ควรส่งเสริมให้นำวัสดุ อุปกรณ์ ที่เป็นทรัพยากร ธรรมชาติท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร ประเด็นที่ 3 ควรลดขั้นตอนการใช้จ่ายเงินงบประมาณ และประเด็นสุดท้าย มีการจัดการสัมมนาให้ความรู้แก่ครูเกี่ยวกับการใช้และการพัฒนาหลักสูตร

เสริมศักดิ์ ช่วยอุปการ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในโครงการปฏิรูปการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบระดับการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนในโครงการปฏิรูปการศึกษา ปีการศึกษา 2539 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ จำแนกตามสถานภาพ และขนาดโรงเรียน ในด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ และด้านการประเมินหลักสูตร ประชากรที่ศึกษา เป็นผู้บริหารและครูผู้สอนของโรงเรียนในโครงการปฏิรูปการศึกษา ปีการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ จำนวนทั้งสิ้น 91 โรงเรียน รวม 1, 586 คน แบ่งเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 91 คน ครูผู้สอน จำนวน 1, 495 คน กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารและครูผู้สอนของโรงเรียนในโครงการปฏิรูปการศึกษา ปีการศึกษา 2539 สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ จำนวนทั้งสิ้น 91 โรงเรียน รวม 396 คน แบ่งเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งศึกษาจากกลุ่มประชากร จำนวน 91 คน ส่วนครูผู้สอน จำนวน 305 คน ได้จากการสุ่มแบบแบ่งชั้น และใช้วิธีเทียบเป็นสัดส่วน ร้อยละในแต่ละขนาดโรงเรียน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตาราง Krejcie และ Morgan เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม จำนวน 1 ฉบับ ที่ผู้วิจัยสร้างเองโดยอาศัยจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยยึดกรอบแนวคิดในการวิจัยเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือ แบบสอบถามที่สร้างขึ้น แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเชิงสำรวจ ใช้สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเชิงสำรวจ ใช้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานพัฒนาหลัก

สูตรท้องถิ่นในระดับโรงเรียน ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า ใช้สอบถามความคิดเห็นในสภาพที่เป็นจริง สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ได้ทำการหาคุณภาพเครื่องมือ โดยหาค่าอำนาจจำแนก ซึ่งใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์อย่างง่าย หาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา นอกจากนี้ ได้หาค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนสองทาง

ผลการวิจัย ได้ข้อค้นพบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ระดับการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จำแนกตามสถานภาพ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอน มีการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการดำเนินงาน อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาหลักสูตร ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ และด้านการประเมินหลักสูตร ตามลำดับและเมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่ มีการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการดำเนินงาน อยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านการนำหลักสูตรไปใช้ ด้านการประเมินหลักสูตร และด้านการพัฒนาหลักสูตร ตามลำดับ ส่วนโรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็ก มีการดำเนินงานโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน ได้แก่ ด้านการพัฒนาหลักสูตรด้านการนำหลักสูตรไปใช้ และด้านการประเมินหลักสูตร ตามลำดับ ประการสุดท้าย จากเปรียบเทียบระดับการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจำแนกตามสถานภาพ พบว่า ผู้บริหารและครูผู้สอน มีการดำเนินงานทั้งโดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่ มีการดำเนินงานโดยรวมแตกต่างจากโรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนทุกขนาด มีการดำเนินงานไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการนำหลักสูตรไปใช้ และด้านการประเมินหลักสูตร พบว่า โรงเรียนขนาดใหญ่ มีการดำเนินงานแตกต่างจากโรงเรียนขนาดกลาง และโรงเรียนขนาดเล็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และไม่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งสอง

ชอุ่ม กรไกร (2537 : 87) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาศรีสะเกษ ตามความเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครูวิชาการโรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารและครูวิชาการโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ มีความเห็นว่า โรงเรียนมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น ในระดับปาน

กลาง แต่มีความต้องการที่จะพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในระดับมาก ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูวิชาการโรงเรียนประถมศึกษา ที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษาไม่แตกต่างกัน

สุธาทิพย์ งามนิล (2537 : 49) ได้วิจัยเรื่อง การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ของโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพิจิตร ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่มีการสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงทรัพยากรทางสังคมในชุมชน มาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น โดยการให้คำปรึกษาหารือ ข้อเสนอแนะ ให้บริการด้านอุปกรณ์และสถานที่ประเภทและลักษณะการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติที่โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่นำมาใช้ได้แก่ พืชและสัตว์ โดยนำมาใช้ในการประกอบการเรียนการสอน ทรัพยากรบุคคล ได้แก่ บุคลากรภายในโรงเรียน โดยการเชิญมาเป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะ ทรัพยากรวัตถุที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน วัด อุโบสถ และมัสยิด โดยใช้เป็นสถานที่ในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมของครูในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ทรัพยากรชุมชน ได้แก่ กิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน โดยการศึกษาเพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานประกอบการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่นสำหรับปัญหาการส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูนำทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ที่โรงเรียนประถมศึกษาส่วนใหญ่พบ คือ ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยเหนือและบุคคลที่เป็นทรัพยากรท้องถิ่น ในกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ได้แก่ บุคคลที่เป็นทรัพยากรที่ไม่มีเวลาว่างพอ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด เวลาไม่เหมาะสมต่อการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น และทรัพยากรทางสังคมในชุมชนที่ห่างไกลโรงเรียน ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณจากโรงเรียน

มนัส ปานขาว (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ในการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น : กรณีศึกษาในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดหนองคาย ผลการวิจัย พบว่า

1. ศึกษานิเทศก์อำเภอมีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) อยู่ในระดับปานกลาง คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 61.90

2. ศึกษาในเทศก์อำเภอ มีการปฏิบัติงานในการมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นอยู่ในระดับ น้อย โดยเฉพาะการติดตามผลการใช้หลักสูตรและการให้ความร่วมมือกับสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด กลุ่มโรงเรียน โรงเรียน ในการผลิตเอกสารประกอบหลักสูตร และการสื่อการเรียนการสอน

3. ศึกษาในเทศก์อำเภอ สามารถปฏิบัติงานบรรลุความสำเร็จในเรื่อง ดังกล่าว อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการประชุม อบรม สัมมนา ให้คำปรึกษา สาธิต แนะนำ ในการใช้และพัฒนาหลักสูตร

4. ศึกษาในเทศก์อำเภอ โดยภาพรวมมีปัญหาอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะการขาดแหล่งการศึกษาค้นคว้า ผู้บริหารและครูผู้สอน ไม่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตร ขาดเครื่องมือวัสดุ อุปกรณ์ ในการดำเนินงาน ผู้ปกครองและชุมชน ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม ผู้บังคับบัญชาขาดการกำกับ ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องและจริงจังขาดการวางแผนงานร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงาน

5. ศึกษาในเทศก์อำเภอ มีความต้องการปรับปรุงการพัฒนาหลักสูตรอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในเรื่องความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานและมีศึกษาในเทศก์เพียงพอกับปริมาณงานที่ปฏิบัติ และให้การวางแผนร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้อง

6. ผู้เกี่ยวข้องส่วนใหญ่เห็นว่า ศึกษาในเทศก์อำเภอควรปฏิบัติงานให้มากกว่าปัจจุบัน โดยเฉพาะเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติงาน มีความรู้ ความสามารถที่เหมาะสมกับงานปฏิบัติงานนิเทศ ติดตามผล จัดอบรม สัมมนา ให้คำปรึกษาหารือ เป็นวิทยากรประสานงานในการดำเนินการใช้พัฒนาหลักสูตร

สมหมาย ปานสันเทียะ ได้ศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาและแนวทางบริหารหลักสูตร ในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัย พบว่า โรงเรียนทุกขนาด มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการบริหารหลักสูตรด้านการเตรียมความพร้อม การจัดการเรียนการสอน และการนิเทศติดตามและการประเมินผล อยู่ในระดับมาก แต่มีปัญหาอยู่ในระดับ น้อย ผลการศึกษาเปรียบเทียบสภาพปัจจุบันทางบริหารหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษาใน สังกัดนี้ พบว่า โรงเรียนขนาดกลางมีการปฏิบัติงานน้อยกว่าโรงเรียนขนาดใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ 0.05 โรงเรียนขนาดเล็กมีปัญหาในการปฏิบัติมากกว่าโรงเรียนขนาดกลางและ ใหญ่ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สำหรับข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางในการ

พัฒนาการบริหารหลักสูตร พบว่า โรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษกับปัญหาการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอน และครุมีพฤติกรรมการสอนคงเดิม เพราะความไม่เพียงพอของการนิเทศการสอน (มุข วิสัย, 2544 : 73 ; อ้างอิงมาจาก สมหมาย ปานสันเทียะ, 2536 : บทคัดย่อ)

สุรัตน์ วรารัตน์ (2536 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องโครงการศึกษากุมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาครอบครัวและชุมชน โดยทำการศึกษาใน 293 หมู่บ้าน ผลการวิจัย พบว่า บุคลากรทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับความเชื่อเหลือน้อยที่สุด คือ หมอแนว หรือหมอเฒ่า คือ มีเพียง 75 คน บุคลากรเกี่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจที่เหลือน้อยที่สุด คือ ผู้ร่วมวยโบราณมีเพียง 22 คน บุคลากรที่ประกอบอาชีพเสริมที่เหลือน้อยที่สุด คือ ช่างแกะสลักเหลือ 30 คน และบุคลากรที่เหลือน้อยที่สุดที่เกี่ยวกับวัฒนธรรม ที่เกี่ยวกับการศึกษา และถ่ายทอด คือ การวาดภาพ เหลือเพียง 47 คน ซึ่งเป็นสิ่งชี้ให้เห็นว่าบุคลากรเหล่านี้ อาจลดลงตามกาลเวลาและความต้องการของสังคม

กรมวิชาการ (2535 : 30) ได้วิจัยเรื่องการศึกษาลักษณะการจัดทำรายวิชาที่มีลักษณะสอดคล้องกับท้องถิ่นของโรงเรียนมัธยมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า ผู้รับผิดชอบการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนมัธยมศึกษาเห็นด้วยกับจุดเน้นของหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ท้องถิ่นสามารถพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความพร้อมของโรงเรียนและชุมชนในด้านต่าง ๆ โรงเรียนมัธยมศึกษา มีการดำเนินงานจัดทำหลักสูตรในลักษณะที่ใกล้เคียงเรียงตามลำดับคือ ศึกษาความต้องการและความจำเป็นในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น จัดตั้งคณะทำงานประกอบด้วยบุคลากรในท้องถิ่น และโรงเรียน พิจารณาและยกร่างหลักสูตร เสนอผู้เกี่ยวข้องชาวจังหวัดและเขตพิจารณาจัดปรับ แก้ไข จัดพิมพ์ เสนอเขตและกรมวิชาการเพื่ออนุมัติสำหรับการเรียนการสอนรายวิชาท้องถิ่น พบว่า ครูผู้สอนรายวิชาท้องถิ่นใช้วิธีสอนหลายวิธี ได้แก่ การใช้สื่อการเรียนการสอนที่เป็นของจริง และรูปภาพประกอบการสอน สาธิต การใช้เครื่องมือให้นักเรียนลงมือปฏิบัติ เป็นต้นสำหรับวิธีการวัดผล พบว่า มีการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ทดสอบภาคทฤษฎีและปฏิบัติ การสังเกตการปฏิบัติงานและพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน สำหรับการประเมินการเรียน พบว่านักเรียนมากกว่าร้อยละ 50 มีความรู้ในระดับปานกลาง และนักเรียนมากกว่าร้อยละ 80 รู้สึกชอบเมื่อได้เรียนรู้ในรายวิชาท้องถิ่น เพราะมีความรู้และประสบการณ์ตรงในการทำงาน สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ยังทำให้นักเรียนมีรายได้ขณะเรียน สามารถช่วยงานผู้ปกครองได้ และหากไม่ประกอบอาชีพก็

สามารถช่วยศึกษาต่อได้ สำหรับปัญหาที่โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ไม่จัดทำรายวิชาท้องถิ่น คือ โรงเรียนไม่มีความพร้อมด้านบุคลากร สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ โรงเรียนไม่ได้รับการนิเทศเรื่องการจัดทำรายวิชาท้องถิ่น จึงทำให้ไม่ทราบแนวทางในการจัดทำ ครูมีภาระในการสอนมาก จึงไม่มีเวลาในการทำ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการที่ไม่มีผู้เชี่ยวชาญข้อมูลท้องถิ่น นักเรียนไม่เห็นความสำคัญของรายวิชาท้องถิ่น และไม่มีสถานประกอบการที่น่าพอใจ

รัตนะ บัวสนธิ์ (2535 : 39) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง ผลการวิจัย พบว่า นโยบายระดับเหนือโรงเรียน เช่น นโยบายประเมินคุณภาพผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชั้นประถมศึกษา มอบหมายให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนำไปปฏิบัติ นั้น ส่งผลให้ครูผู้นำหลักสูตรไปใช้เกรงว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจะทำให้การเรียนการสอนเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรแม่บทจบไม่ทันทั่วทั้งที่กับการทดสอบประเมินผลสัมฤทธิ์ปลายปีการศึกษา อันจะส่งผลให้อันดับคุณภาพต่อการพิจารณาความดี ความชอบ และการเลื่อนขั้นเงินเดือนของครูอีกส่วนหนึ่งด้วย ครูจึงรับสอนให้จบเนื้อหาในหลักสูตรแม่บท นอกจากนี้ นโยบายและแผนงานย่อยอื่น ๆ เช่น การจัดประกวดแข่งขันประเภทต่าง ๆ ก็มีผลทำให้อาจารย์ใหญ่และครูต้องปฏิบัติงานเพื่อตอบสนองนโยบายนั้น ส่งผลให้อาจารย์ใหญ่และครูไม่มีเวลาทุ่มเทให้กับงานวิชาการเท่าที่ควร

สงกรานต์ คำพิไสย์ (2535 : 10) ได้วิจัยเรื่องการติดตามการนำหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ไปใช้ในเขตการศึกษา 9 ผลการศึกษา พบว่า สภาพการปฏิบัติด้านการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนปฏิบัติมากในเรื่อง จัดแบ่งกลุ่มนักเรียนตามความต้องการความถนัดและความสามารถมีการปฏิบัติน้อยในเรื่อง การจัดทำเนื้อหาวิชาใหม่ การนำหลักสูตรระดับท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นไปใช้ การประเมินผลการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น การใช้แหล่งวิทยาการและวิทยาการบุคคลภายนอก การวางแผนการฝึกอบรมวิทยากรและครูในกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรระดับท้องถิ่น และการเพิ่มเติมจุดประสงค์การเรียนรู้ในห้องสมุดประจำชั้น สภาพปัญหาการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โรงเรียนมีปัญหาน้อยในเรื่อง การจัดแบ่งกลุ่มการเรียนตามความต้องการ ความถนัดและความสามารถ การปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม การปรับ หรือเพิ่มรายละเอียดเนื้อหา การเลือกใช้การปรับปรุง เพิ่มเติม ตัดทอน เนื้อหาสื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ การศึกษาองค์ประกอบของหลักสูตร เพื่อกำหนดหลักสูตรท้องถิ่น การสำรวจปัญหาความต้องการของผู้เรียน การกำหนดปรัชญา อุดมการณ์ วัตถุประสงค์

และนโยบายของโรงเรียน ส่วนกิจกรรมที่เห็นว่ามีปัญหามากคือ การจัดทำหนังสือเรียน คู่มือนักเรียน ครูมือครู หนังสือเสริมประสบการณ์ หรือทำแบบฝึกหัดชิ้นใหม่ การขออนุมัติหลักสูตรที่สร้างขึ้นใหม่ และความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

สมพิศ วงษ์แหยม (2535 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา มีการดำเนินการในลักษณะดังต่อไปนี้ 1) การปรับกิจกรรมการเรียนหรือจัดกิจกรรมเสริม 2) การปรับหรือเพิ่มลวดลายละเอียดเนื้อหา 3) การทำเนื้อหารายวิชาใหม่ 4) การพัฒนาสื่อการเรียนการสอนและการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม เป็นลักษณะการพัฒนาหลักสูตรที่ดำเนินการมากที่สุดทรัพยากรท้องถิ่นที่นำมาใช้ สำหรับการพัฒนาหลักสูตร ส่วนใหญ่พบว่า เป็นทรัพยากรบุคคล และนำมาใช้ในกิจกรรมงานและพื้นฐานอาชีพ ส่วนปัญหาการนำทรัพยากรท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรส่วนใหญ่เป็นปัญหาด้านทรัพยากรบุคคล ซึ่ง ปัญหาที่พบคือ บุคคลเป็นทรัพยากรไม่มีเวลาว่างพอ ปัญหาในการนิเทศ พบว่า ศิษยานิเทศก์ มีภารกิจอื่นที่ต้องปฏิบัติจึงไม่สามารถนิเทศได้ตามกำหนดเวลา

สุรัตน์ วรารัตน์ (2535 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง โครงการศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชน : การผลิตไม้กวาดบ้านหมองกะปาด ผลการวิจัย พบว่าการรวมกลุ่มทำให้เกิดการควบคุมการผลิตไม้กวาดให้มีคุณภาพ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญของการผลิตสินค้าหัตถกรรมหมู่บ้าน และช่วยเหลือสมาชิกผู้ผลิตไม้กวาดในยามขาดเงินทอง แต่การรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ ก็ยังไม่อาจแก้ปัญหาการจัดการด้านการตลาดให้ไม้กวาดมีราคาสูงขึ้นจากราคา อันละ 20 บาท ดังนั้น กระบวนการการศึกษาวิจัย จึงมีประโยชน์ต่อความเข้าใจในกระบวนการพัฒนาธุรกิจชุมชนการผลิตไม้กวาด ซึ่งใช้ภูมิปัญญาแก้ปัญหาการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพในรูปแบบต่าง ๆ จนสามารถเป็นอาชีพที่สำคัญของหมู่บ้าน

อังกุล สมคะเนย์ (2535 : 30- 35) ได้วิจัยเรื่องสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้พัฒนา หลักสูตรในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารโรงเรียน ศิษยานิเทศก์ และครูวิชาการ โรงเรียนส่วนใหญ่ เห็นด้วยและได้นำภูมิปัญญาชาวบ้าน เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนา

หลักสูตรในลักษณะการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน หรือกิจกรรมเสริม โดยการเชิญภูมิปัญญาท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร

เมตตา ท่งสิบสาม (2534 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการบริหารหลักสูตรของโรงเรียนประถมศึกษา ที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงและต่ำ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่า โรงเรียนประถมศึกษาที่นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนสูง มีการบริหารหลักสูตรแตกต่างจากโรงเรียนจากโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้ การจัดครูเข้าสอน การวางแผนการสอน จัดหาวัสดุ อุปกรณ์ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดบริการห้องสมุด การใช้แหล่งทรัพยากรชุมชน ความสัมพันธ์กับชุมชน การนิเทศการสอน การวัดและประเมินผลการสอนซ่อมเสริม โรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง ได้ดำเนินการวางแผนเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ด้วยบรรยากาศแห่งประชาธิปไตย

11.2 งานวิจัยที่ทำในต่างประเทศ

Teresa Tack Shan Wong (2002 : Abstract) ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาหลักสูตรวิทยาศาสตร์ โดยใช้โรงเรียนเรียนเป็นฐาน (School-based Science Curriculum Development) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับบริบทและความพร้อมของแต่ละโรงเรียน โดยใช้ความร่วมมือและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน การวิจัยนี้มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 7 โรงเรียน มีระยะเวลาในการดำเนินการ 1 ภาคเรียน วิจัยดำเนินการได้ใช้แนวทางเชิงปฏิสัมพันธ์ผสมผสานอยู่ใน 3 ขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร คือ การวางแผน (Planning) การดำเนินการ (Implementing) และการประเมินผล (Evaluation) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบวัดความตระหนักของครู แบบสังเกตการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้ร่วมพัฒนาหลักสูตร แบบสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ แบบวัดความพึงพอใจที่มีต่อหลักสูตรวิทยาศาสตร์ และแบบประเมินหลักสูตร ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นโดยความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้ง 7 โรงเรียน มีความเหมาะสมกับจุดอ่อน จุดแข็ง และเหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียน คณะทำงานมีปฏิสัมพันธ์ในการร่วมมือกันพัฒนาหลักสูตรนักเรียน ซึ่งเป็นผลผลิตของหลักสูตรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นที่น่าพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) และนักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อทั้งหลักสูตรและต่อวิชาวิทยาศาสตร์ศึกษา

บัณฑิต ลัดทิดา (2540 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านต่างๆ ของชุมชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและเพื่อทดลองพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้พื้นที่เป้าหมายการวิจัยเป็นชุมชนบ้านท่านา อำเภอหาดทรายฟอง จังหวัดคำแพงนครเวียงจันทน์ การวิจัยนี้ เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับชาวบ้านใน 6 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการ 2) การค้นหาสาเหตุ 3) การหาแนวทางแก้ปัญหา 4) การกำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาหลักสูตร 5) การดำเนินการตามหลักสูตรเพื่อแก้ปัญหา และ 6) การประเมินผล การรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการสัมภาษณ์ สังเกต แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์โดยใช้แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรแบบมีส่วนร่วม ผลของการวิจัยได้ข้อค้นพบที่สำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก ศักยภาพของชุมชน พบว่า ชุมชนมีศักยภาพหลายด้าน ได้แก่ กลุ่ม หรือองค์กร ชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มในลักษณะตามธรรมชาติ เช่น กลุ่มเครือญาติ กลุ่มศรัทธาวัดและกลุ่มอาชีพชุมชน และกลุ่มที่รัฐเข้าไปจัดตั้ง เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว แต่กลุ่มตามธรรมชาติมีความยั่งยืนและมีประสิทธิผลมากกว่ากลุ่มที่จัดตั้งอย่างเป็นทางการในการร่วมกันดำเนินการในกิจกรรมของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีภูมิปัญญาที่ทำให้ชุมชนพึ่งพากันได้ เช่น ระบบการจัดการเหมืองฝาย ซึ่งมีการจัดการน้ำได้อย่างทั่วถึงและยุติธรรม การพึ่งพาและช่วยเหลือกันด้านแรงงาน เช่น การปลูกเรือน ประเพณีการค้าขาย เกี่ยวข้าว เป็นต้น นอกจากนี้ ในชุมชนยังมีความสามารถในการผลิตของใช้ด้วยตนเอง ได้แก่ การทอผ้า อันแสดงถึงภูมิปัญญาที่นอกจากจะใช้เองแล้ว ยังเป็นสินค้าเพิ่มรายได้ด้วย สำหรับหน่วยงานของรัฐ พบว่า ชุมชนมีหน่วยงานของรัฐเข้าไปดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น การเกษตร สาธารณสุข โรงเรียน หน่วยงานเหล่านี้มีส่วนพัฒนาความคิด ความรู้ต่างๆ ตลอดจนเป็นแหล่งความรู้ข่าวสารสำหรับประชาชนได้ศึกษาหาความรู้

ประการที่ 2 การทดลองพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมใน 6 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดปัญหา สมาชิกของชุมชนได้อภิปรายถึงปัญหาของชุมชนในเชิงเปรียบเทียบอดีตและปัจจุบัน สมาชิกได้ร่วมกำหนดปัญหา ขั้นตอนที่ 2 หาสาเหตุของปัญหา สมาชิกได้นำปัญหาที่ร่วมกันพิจารณาจัดลำดับความสำคัญแล้วอภิปรายถึงสาเหตุแต่ละปัญหา ขั้นตอนที่ 3 การพิจารณาแนวทางเพื่อแก้ปัญหา กลุ่มได้อภิปรายถึงแนวทางแก้ปัญหาที่ได้จัดลำดับพร้อมกับสาเหตุไว้ ในที่สุดได้ตกลงกันแก้ปัญหาการปราบหอยกินข้าวและกำจัดน้ำเสีย ขั้นตอนที่ 4 การวางแผนเพื่อ

กำหนดจุดมุ่งหมายและเนื้อหาหลักสูตรหลังจากกลุ่มได้กำหนดปัญหาที่จะแก้ร่วมกัน กลุ่มจึงได้กำหนดเป็นหลักสูตรการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วมโดยอาศัยผู้รู้ในชุมชน และนักวิชาการนอกชุมชน ขั้นตอนที่ 5 การดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา เป็นการดำเนินโดยเริ่มหลักสูตรการกำจัดน้ำเสียก่อนและหลักสูตรการปราบหอยกินข้าวถัดไป โดยมีสมาชิกเข้าร่วมครั้งละ 8-11 คน จากนั้น สมาชิกกลุ่มได้นำเอาความรู้ไปปฏิบัติจริงขั้นตอนที่ 6 การติดตามผล ผู้วิจัยได้เข้าไปติดตามผลของการดำเนินการหลักสูตร ได้ผลเพียงไรโดยพิจารณาในแง่ของประสิทธิภาพการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้นำกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนและสรุปบทเรียน จากการอภิปรายกลุ่มได้แสดงความพึงพอใจในการได้มีส่วนร่วมทุกขั้นตอน และทำให้กลุ่มเกิดการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาร่วมกันและสามารถนำเอาความรู้ไปปฏิบัติจริงให้เกิดผลดีแก่ชุมชน สามารถแก้ปัญหาดตามความต้องการของชุมชนได้ แสดงให้เห็นว่า แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมใน 6 ขั้นตอน นอกจากจะเป็นไปได้แล้ว ยังทำให้ชุมชนได้มีการเรียนรู้ในปัญหาและการแก้ปัญหาร่วมกัน ได้อย่างน่าพึงพอใจ

12. กรอบแนวคิดในการวิจัย วิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

จากการทบทวนเอกสารและผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ขนาดโรงเรียน ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาการดำเนินงานบริหารหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา 3 ขนาด โดยได้ศึกษาตามกรอบแนวคิดในการดำเนินการบริหารหลักสูตรท้องถิ่นของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ โดยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ คือ

12.1 ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ขนาดโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่

12.2 ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ได้แก่ การดำเนินงานการบริหารหลักสูตรท้องถิ่น มี 10 ประการ และปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มี 4 ประการ ดังรายละเอียดที่แสดงไว้แล้วในแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย